شورا

عدد ٢٤ * سنه ١١٩٠

مندرجه‌سی :

غراف ليف نيقولايڤيچ طالستوى بتون دنيانڭ بيوك اديب و فيلسوفلرندن .
توحيد و علم ١٧ . امام سرورالدين بن مفتاح‌الدين .
اسلام دنياسی .
أداشقان لغتلرمز تابقرنده معلم حسن على .
بزنڭ ترقى . هادى آطلاسف .
دورت سؤال (ژوقوفسكى دن) سونچه‌لەى .
حقيقت آرتندن . ن . دوماوى .
حيات و سعادت . علاءالدين عرفانوف .
صاڭغراو . (شعر) م . غفورى .
تل مسئله‌سى . «ايدل» نومر ٣٠٧ .
ترجمه . «اقتصاد» نڭ ١١ نچى نومرنده صورالغان ابوالطيب المتنبى‌نڭ عربى شعرينه . سعدى .
تربيه و تعليم . احمدجان مصطفى . صلاح‌الدين كمال‌الدينف شاهمرزاوى .
مراسله و مخابره . طرويسكى ، قزان ، كرمينه ، قزيلجار و زابابقال دن .
عربى شعرنى اوزتلمزگه ترجمه . اع . ولىى .
تقريض . «فلسفهٔ اعتقاديه» ، «ياشلر حياتندن» ، «برنچى يازولرم» ، «لوتسيرنا اوله‌نى» ، «بالالر ايچون وله‌ك» ، «قواعد فقهيه‌گه» دائر (انتقاد) .
اشعار . «مينلك» ، «گل» ، «شاعر» ، «اى په‌رى قز» .
معلم و مدرسلرمزدن بر اوتنچ . معلم يارالله مرادى .
حكايه . «نچقرش» ش . ك .

محررى : رضاالدين بن فخرالدين
ناشرلرى : محمدشاكر و محمدذاكر راميفلر

ادارەدن

معلم حسن علی افندی‌گه: صورمش اولدیغڭز «شورا» ایله «تل یاریشی» رسالەسی کوستردیگڭز آدریس ایله یبارلدی.

▫ «آخری بار» دیه یازلمش مقالەلر، آخرلری کلوب یتمازدن ایلك درج اولنمیلر.

▫ «تارانچیلر»، «یڭگل جوابلرغه بحثلر»، «اوبا وفورغانلر»، «بزنڭ ترقی»، «تعلیم وتربیەده نزاکتنی اعتبار»، «شرع نظرنده دنیا، فقر، غنا، توکل وکسب»، «ازدواج مسئلەسینڭ فلسفەسی»، «املا مسئلەسی»، «دنیاده نیچون طورلە وحیاتدن مقصود نه شی؟» «عائله وطورمش» اسملی مقالەلرنڭ هر بری اوز نوبتلرنده باصلورلر. بونلردن باشقه مقالەلر، شعرلر، لطیفەلر ادارەگه کوب کلدیلر، آز آز اولسەده درج ایدلنوب طورسەلر کرك. عجله باصلورغه تیوشلی مقالەلر، «شورا» چیقاچق کوندن آزدن یدی کون مقدم کلمکلری لازمدر. «شورا» هر شمسی آینڭ برنچی واونبشنچی کونلرنده منتظم صورتده چیقوب طورادر.

* «صرف عربی و انشاء عربیلرده قصورلق» اسملی مقاله دن مقصود آڭلاشوب یتمامش، شونڭ ایچون باصلمادی.

* ع. ادریسی افندی‌گه: «عمر الخیام» حقنده اولان مقالەڭز انشاء الله یانوار آینده نشر اولنور.

* ابو السعود احمدی افندی‌گه: اوشبو یل «شورا» نڭ ۱ نچی ۲ نچی ۳ نچی و ٤ نچی عددلری تکرار باصلمیەچقدر. ع. ن. جلیللو افندینڭ «تاریخ اسلام» نام اثرینڭ ایکنچی جلدی قزانده «معارف» ده اولسه کرك.

محترم محرر افندی!

اوشبو یل ۸ نچی نومر «شورا» ده «هیئتلی بر بالا» حکایەسی یازلغان ایدی. بزلر بیك خوش کوروب اوقودق. سزلردن دخی ده شوندی حکایەلر یازوب طورمقڭزنی اوتنەمز. بز قزلر، «شورا» نڭ حکایه ایله لطیفەلرینی یاراتوب اوقیمز.

هفیرش «فارغالی».

✽ ۱۹۱۱نچی یل ایچون „بیان الحق“ غزتەسینه مشتری قبول ایتله باشلادی ✽

٦ نچی سنه دوامیەسی اولەچق.

حاضردن یازلغان یللق مشتریلرگه یاڭا یل باشینه قدر غزتەمز بوش بیەرلوب طوراچقدر. غزتەمزده داخلی وخارجی، سیاسی واقتصادی خبرلر، اوز وقتلرنده مفصل یازلب طورلدیغی کبی ادیب شهیر عبدالرشید افندی ابراهیم جنابلری، قلملری ایلان غزتەمزگه خدمتنده دوام ایدەچکدر. بوندن ماعدا ترکیەده خصوصی مخبرمز اولدیغی کبی جهاننڭ هر اولکەسندن خصوصی یازوب طوروچیلرمزده باردر. منیر افندی ابراهیم جنابلری یاپونیادن خصوصی خبرلر یازوب طوراچقدر.

غاسودارستوینی دوماده مسلمانلرغه عائد قانون لائحەلری قارالدقده آرتق اهمیت بیرلب، هروقت تفصیلی ایله یازلب طورادر.

سودا واقتصاد اوچون غزتەمزده خصوصی اورن بیرلب، قزان و اطرافەدغی بازار حاللری وقتنده یازلب توردیغی کبی، قزان بازار بهالرن وقتنده بلەسی کیلگان کشیگه حوابلی تیلیغرام ایله صوراسه وقتنده اعلام ایتلەدر.

«بیان الحق» غزتەسینه مشتری واعلان قزانده ادارەخانەده، چیلەبیده شاکرسلیموفده هم هریرده پوچته استانسەلرنده قبول ایتلەدر.

حقی: چیت شهرلرگه یلغه 5 صوم؛ آلتی آیغه 2 صوم 50 تین؛ اوچ آیغه 1 صوم 30 تین؛ بر آیغه 55 تین.

هفتەلك «قزان مخبری» غزتەسی ایله برگه، یللق 7 صوم؛ یارطی یللق 3 صوم 50 تین؛ 3 آیلق 2 صوم.

آدریس: Казань, редакція газеты “Баянуль-хакъ„

تیلیغرام ایچون: Казань, „Баянульхакъ“

شرق کتابخانه سی
صاحبی: احمد اسحاقی
اورسق شهرنده
سنه تأسیسی ۱۹۰۶

Адресъ: *Орскъ*, Оренбург. губ.
Ахмеду Исхакову.

« شرق کتابخانه سی » نده مصر ـ استانبول ـ هند ـ
بیروت مطبوعاتی کلیتلی صورتده موجود در.
مکتب ومدرسه‌لر ایچون هر فندن، هر تورلی درس
کتابلری، کوبلب آلغوچیلرغه‌غایت آرزان بها ایله کوندرلمکده در.
مفصل « اسامی الکتب » بوش یبارلور.
زاداتکه‌سز نالوژ ایله یبارلماس. بر سپارش (زاکاز)
نڭ دورتدن بری قدر زاداتکه یباریلورگه تیوشلی.
پوچته مصارفی آلوچیدن.

محترم امامله‌رمز دقتنه!
یاشلر قویلور ایچون

میترقه دفترندن سؤیدینیه بیرورگه فورماسی
دوخاونی صابرانیه طرفندن یاصالوب تصدیق
ایدلگان میتریچسکی اسپرافکه‌هم سیمینی ویپسکه
بلانقه‌لری باصلوب چقدی.

بهالری: یوز دانه‌سی ۵۰ ق. پوچته مصرفی ایله ۸۵ ق.
نالوژ ایله ۱ صوم.

آدرس: Оренбургъ, Редакція газ. „ВАКТЪ“

Проф. А. Е. Крымскій: „Арабская литература, въ очеркахъ и образцахъ (въ русскомъ перев.)“ I-III (М. 1910), цѣна 3 р. 50 к. Его же: „Исторія турціи и ея литературы отъ разцвѣта до начала упадки“ (М. 1910), ц. 1 р. 50 к. Выписывать изъ Лазаревскаго Института Восточныхъ языковъ въ Москвѣ.

۱۹۱۱ نچی سنه ایچون، بو کونگه قدر هیچ مثلی کورلمه‌گان مکمل و رسملی

دیواری کالیندار

نی آلدورغه توصیه ایته‌مز. مذکور دیواری کالیندارلرنڭ تقویملری یاڭادن تیکشرلوب یاڭارتلغان.
روس هم مسلمان بیرمله‌ری قزل بویاو ایله باصلوب، کاغدلری قویلوب توشماسون ایچون باشلری
قالای ایله برکتلگان. کاغدلرن یرتوب آلورغه اوڭغای بولسون ایچون تیشك یاصالغان. قاطرغه‌لرینه
مشهور آدملرمزدن: اسماعیل بك غصپرینسکی، یوسف آقچورا اوغلی، مشهور سیاح عبد الرشید
ابراهیمف، بتون دنیانڭ مشهور فیلسوفی متوفی غراف لیف طالستوی هم برنچی بابامز مشهور جنگز
خان رسملری آیرم، آیرم توشرلگان. تقویملری غایت درست. آرتینه فنی، ادبی، هجوی و عامی
بیك کوب نرسه‌لر یازلغان. اشله‌نولری نهایت درجه‌ده درست هم نفیس. بهاسی عادی قاطرغه ایله
برمه‌لب ۴۵ تین. قاطرغه‌سینه مشهور آدملرنڭ رسملری توشرلگانی ایله ۵۵ تیندن. کوبله‌ب زور اسکیدکه.

آلدرورغه آدریس: Оренбургъ, یاکه Уфа, Т-ву Каримовъ, Хусаиновъ и К-о.

«وقت» اداره خانه‌سینك اوز مطبعه‌سنده نفیس روشده اعلا کاغدگه باصلوب چققان توبانده‌گی اثرلر اداره‌ده هم مشهور کتابچیلرده صاتلمقده‌در. اداره‌دن یوزلب آلوچیلرغه مخصوص اسکیدکه قیلنور. آدرس: Оренбургъ, редакція газ. „ВАКТЪ"

«محمد علیه السلام»

معتبر اصللردن آلنب یازلمش بو اثر مکتب بالالرینه درس ایتوب اوقتورغه هم مطالعه ایچون موافقدر. حقی ۲۰ تین، پوچته ایله ۲۴ تین.

«تاریخ اسلام»

ابتدائی و رشدی مکتبلرده اوقوتمق ایچون استانبولده مکتب سلطانی مأذونلرندن عثمان افندی جلیلمر طرفندن آچیق ترکی تلنده یازلمش بو اثر، ایکنچی مرتبه باصلوب چیقدی. حقی ۱۸ تین، پوچته ایله ۲۲ تین.

«کتب سته و مؤلفلری»

حدیث و سنت عالملری قاشنده «کتب سته» دیه مشهور اولان حدیث کتابلری و آنلرنك مؤلفلری حقنده یازلمش بر رساله‌در. ۱۳۶ بیتدن عبارت اولان بو رساله‌نك حقی ٤٥ تین.

«رحمت الهیه»

بو اثر، موسی افندی طرفندن قوزغاتلمش «رحمت الهیه» مسئله‌سی حقنده ابن القیم حضرتلرینك «حادی الارواح» نام اثرنك اولان بر فصلینك ترجمه‌سندن عبارتدر. ایکنچی مرتبه باصلدی. حقی ۱۰ تین، پوچته ایله ۱۲ تین.

«جغرافیای عمرانی»

غیمنازیه و ریالنی مکتبلرده اوقوتولا طورغان درس کتابلرندن آلنوب ترتیب ایدلمش بو اثرنك تلی آچیق، افاده‌سی ینگل، مکتبلرده درس قیلوب اوقوتورغه مناسبدر. مرتبلری فاتح کریموف ایله نورالدین آغه‌یفدر. حقی ۳۰ تین، پوچته ایله ۳٦ تین.

«ترویسکی علماسی و اصول جدیده»

اصول جدیده ایله بالالر اوقوتمق شرعا و عقلا درست ایدیکی حقنده، شیخ زین‌الله نقشبندی حضرتلری هم برابر اولندیغی حالده ترویسکی علماسینك اعلام نامه و عموی نصیحتلرندن عبارت بر اثردر. ایکنچی مرتبه باصلدی. حقی ۵ ق.

«اویغه کیلگان فکرلرم»

غزته وژورناللرده اونکون قلمی ایله مشهور عمر القراشی افندینك ٤۹ صحیفه‌لی بو اثری «وقت» اداره‌سی طرفندن باصلوب چقدی. حقی ۱۲ ق پوچطه ایله ۱٦ ق.

«تل یاریشی»

یتمش‌دن زیاده اهل قلم طرفندن حکایه هم مقاله روشنده یازلغان بو اثرده اونودلغان یا که یوغالغان چن ترك سوزلرینك کوبسی جیولغاندر. اوشبو ۱۹۵ صحیفه‌لك اثر، گوزل روشده باصیلدی. حقی ۷۵ تین، پوچته ایله ۸۵ تین.

«بالالار اچون واق حکایه‌لر»

باشقا تللردن کوچرلوب ترتیب ایتلگان بر اثردر. مرتبی دردمند. حقی ۱۲ تین، پوچته ایله ۱٦ تین.

«باصلماغان شعرلر»

اوتوز قدر ذاتلرنك شعرلرندن نمونه‌لر جیولوب باصلمش شعر مجموعه‌سیدر. حقی ۲۰ تین، پوچته ایله ۲٤ تین.

«دورت کون»

روسلرنك مشهور ادیبلرندن ۋ. غارشین اثری بولوب، ر. رقیبف طرفندن ترجمه قیلنمشدر. بو رساله‌ده محاربه‌ده یارالانمش بر صالداتنك اوزی ئوتردیکی تورك صالداتی یاننده دورت کون عذابلانوب یاطدیغی و شو اثناده‌گی احوال روحیه‌سی - حسیاتی تصویر قیلنمشدر. بهاسی ۸ ق، پوچطه ایله ۱۰ تین‌در.

«قوزغونلر اویاسنده»

شاخته‌ده‌گی مسلمان اشچیلر طورمشینه دائر شریف افندی کمال قلمی ایله یازلمش عبرتلی بر حکایه‌در. بهاسی ۱۲ تین، پوچته ایله ۱٤ تین.

«احمد بای»

مشهور احمد بای حسینوف ترجمهٔ حالی حقنده یازلمش بر اثردر. حقی ۲۵ تین، پوچته ایله ۲۹ تین.

Оренбургъ тип. газ. „Вактъ"

سنه ٣ عدد ٢٤

شورا

ذوالحجه ٢٧ سنه ١٣٢٨ ١٥ دیکابر ١٩١٠ سنه

مشهور آدملر والوغ حادثه‌لر

غراف لیف طولستوی (*) .

محیط (مصاحبلر ، یولداشلر) نڭ کشیگه تأثیری بیك زور اولدیغی معلومدر . محیط ، الڭ یاخشی کشینی خراب ایته آلغان کبی بعضاً الڭ تو به‌ن بر آدمنی یاخشیلاندرا ، اوزی کبی آریستوقرات فامیلیه‌لرگه منسوب بایبتچه‌لر آره‌سنده یاشاگان استودینت لیف ده ، طبیعی ، وقتن اچکی مجلس لرنده ، کیف ، صفا و باللرده اوتکاره ایدی .

قزانده‌غی قارنداشلری ، شه‌بلکنی طشقی مهابت و صنعی عالیجنابلق ، صوڭ مودا کیونو هم قیلانودن عبارت بلگانلکدن طولستوینی ده شول طرزده تربیه قیلدیلر . اول زمانده طولستوی نڭ ، قولینه آق یفه‌ك بیه‌له‌ی کیمه‌گان کشینی کشیگه صاناما‌دیغی و عوام خلقینه جیره‌نوب قارادیغی معلومدر .

طولستوی اوزینڭ « توبه » سنده بویللری حقنده : « مذکور نظر و صفتلرنی مالك بولو ایچون یاشلکده نه قدر قیمتلی وقت و غیرتلر اره‌م ایتلدیکی ایسکه توشسه کوز آللرم قارانغولانادر » دی .

بالاغه یاشلکده بیرلگان روح و یاشلکده کوڭلینه اورنلاشدرلغان اعتقادده بیك محکم بولا . محیط ، نه قدر قوتلی بولسون ، بالا کوڭلینه یاشلکده چه‌چلگان اورلوقلرنی بتونله‌ی یوغالتا آلمی . شول سببلی درکه ، تعلیم و تربیه علماسی بالانی یاش چاغنده قولغه آلوب مطلوب یولغه کرتوب قالدرونی تیوشسنه‌لر .

طولستوی نڭ ده ناموسلی و کشیلکلی آتاسی ایله طوغری سوزلی معلمندن ، مظلوملرنی حمایه ایتوب بتون ملك هم وقتن محتاجلرغه صرف قیلغان دیندار آپاسی « اوستین ساکین » دن آلغان روح و اعتقادلر آنڭ « باشقه‌لر کبیگوك » بولوب قالووینه یول بیرمه‌دیلر . اول ، بالا چاغنده ایشتکان انجیل سوزلری و یاخشی کشیلرنڭ فکری ایله حاضرگی معیشتی آره‌سنده اختلاف بارلقنی سیزه ، بالا‌لقدن قالغان دیندارلق هم وجدانلیلق ایله حاضرگی نفس و طبیعتی آره‌سنده مصادمه بولا طورا ایدی . اول آتا و ئلوککی مربیلرینی صاغنغان چاقلرنده آنلرنڭ اوگره‌توب قالدرغان وصیتلرینی یرینه یتکرمه‌دیگینه اوکنه و اوزینڭ کیله‌چکده « یاخشی کشی بولورغه ، عمومگه فائده کیتررگه حاضرلنمه‌دیگینه » قایغرا ایدی .

طولستوی نڭ صوڭ عمرنده‌گی علما و ضیالیلرغه ، حاضرگی مدنیتکه دشمانلغی همه‌سی دارالفنون اورندقلرنده طومشدر . اول بویله ایسابلی ایدی : « بز بوندن اوقوب چغوب عموم فائده‌سنه نه اشلی آلامز ؟

(*) باشی ٢٣ نچی عدده .

بونده کوکلمزنی تصفیه هم وجدانمزنی پاکلاو ایچون نه اوگره‌نه‌مز ؟ »

بو فکر، آنی مکتب طاشلارغه مجبور ایتدی. عرب و ترك ـ تاتار تللرن یاخشی اوقی آلماو سببلی دار الفنوننڭ حقوق شعبه‌سنه کوچوب، آوروپا نڭ الڭ زور حقوق و فلسفه علماسی نڭ اثرلرن جدی روشده مطالعه‌گه موفق بولغان ۲۰ یاشلك طولستوی شوشی فکر نتیجه‌سی اولارق مکتبنی تمام ایتمیچه، چغوب کیتدی و آولینه قایتوب اوز ملکرنده‌گی « یاسنی پاله‌نا » کریستیانلری فائده‌سنه خدمتکه کرشدی.

بو وقتده‌غی بر خطنده اول: « ملکمزده‌گی ۷۰۰ کریستیان ایچون مین الله قاشنده مسئولمن. بتون غیرت وکوچمنی صرف قیلوب آنلرنی حاضرگی قزغانچ و بختسز حاللرندن قوتقارو ـ میڭا واجبدر. اوز استراحتم ایچون بو موژیقلرنی قاطی یوره‌کلی استاراستالر و مدیرلر ظلمی آستنده قالدرو گناه بولاچقدر » دی. طولستوی بو کریستیانلرگه خدمتن اوزینه کوکل طنچلغی طابماقچی بولا، بو اش ایله وجدانن پاکله‌رگه ایسابلی.

۲۰ یاشلك طولستوی بو امیدلرینه ایریشه آلمی. خیال و امیدلرنده آلدانا. کریستیانلرنڭ قللقلری و اوزینڭ آنلرغه مرحمتلی خوجه‌غنه بولووی آنڭ اعتقادی ایله صیوشا آلمی. الله تلگانچه و انسانیتکه موافق بورگانده همه کریستیانلرنی آزاد ایتوب بتون یرن آنلرغه طاراتو تیوشلك آڭا کون دن کون آچق کوریله. فقط یر و بو کریستیانلر بتون عائله‌نڭ اورطاق ملکی بولو سببلی بو مقصودن بولدرا آلمی. بونڭ ایچون کوکلی عذابلاناده اول چیتکه کیتوب کوکلن طنچلاندرو ایچون ۱۸٤۸ نچی یلده « علم و مسلکلر مرکزی » بولغان پیتر بورغه بارا. بونده دارالفنونده امتحان بیره باشلی، لکن کینات، آنی طاشلاب مکتب حربیه‌گه کرمکچی بولا. لکن بوندن ده کوکلی صوونوب مسکاوگه کیته هم کوکل عذابینی اچکیلك و اوطوش اویونی، کیف صفا ایله کومه‌کچی بولوب سفاهت دریاسنه چوما؛ بو وقتده هیچ اشله‌می، روحی توشه، اوز تعبیرنچه « حیوانغه ئیله‌نه ».

لکن یاشلکن کوکلینه یرله‌شدریلوب قالدرغان؛ « سین دنیاغه نیك کیلدڭ ؟ » سوألی آڭا بونده ده طنچلق بیرمی. هر اورنده: « الله قوشقانچه، انسانیتکه موافق طورمیسڭ » دیه آنی عذابلی طورا اول بعضا اوزینڭ قولندن یاخشی اش چقماغانغه بیك اوکنه، یغلی، توبه ایته، درویشلرچه اوز اوزن عذابلی باشلی، تیره‌ن ایسابلرگه چوما. نهایت بو طوروشدن ده طویوب ۱۸۵۱ نچی یلده آفیسار آبزاسی ایله برگه قافقازغه کیته. بونده کوکللی عسکر بولوب چیرکاسلر ایله صوغشا، طوبچی بولا. بر نیچه ره‌ت اولمدن و بر ره‌ت اسارتدن چاق قوطولا. صوغشده عجائب درجه غیرت و فداکارلق کورساته.

قافقازده طوروش آڭا بیك نق تأثیر ایته‌در. قافقازنڭ مثلسز ماطور و عالی طبیعتی، خلقنده‌غی فداکارلق، ناموسلیلك، شامل تیره‌سنده جیولغان خلقده‌غی دیندارلق، طوغری سوزلیلك آڭا زور درس عبرت بولا. طاو آره‌لرنده بالچق اویلرنده اللهغه نه قدر نق اشانغان، کوکل هم وجدانلری طنچ، عموم ایچون حیاتلرن بر نرسه‌گه صاناماغان کشیلر بارلقنی کوره.

طولستوی‌نڭ ادیبلگی شوشنده باشلانادر.

اول، « مینم صبیلقمنڭ تاریخی » دیه بر نرسه یازوب چغاروب زمانی‌نڭ بتون أدیبلرینڭ دقتن جلب ایته؛ هیچ کم بو جدی وماطور اثرنڭ « سفیل لیف » نکی ایدیکینه اشانمی.

شاعر نیقراسف بو اثر محررندن زور ادیب چغاچقنی أیتوب قویا، قاطرده یاتقان داستویفسکی (بو آدم بتون آوروپا علم الروح اربابی نڭ الڭ زورلرندن بولوب طولستوی‌غه سلف تیه‌در) اثر صاحبی ل. ن. ت. نڭ کملگن بلیشه.

۱۸۵٤ ده طولستوی آفیسارلك که امتحان طوتوب ترکیه‌گه قارشی صوغشورغه سیواستوپول گه کیله

ومحاصره آستنده قالادر. طولستوی قافقازدوق دین مسئله‌سی ایله اشتغال ایته باشلاغان ایدی. آنده یازغان خاطره دفترنده الله، حقیقت، ایمان، وجدان تعبیرلری یش اوچری‌در.

١٨۵۵ نچی یلغی دفترنده اول یازادر: «الله وایمان حقنده‌غی بحثلر میکا بیوك بر فکر بیردی؛ مین اوز عمرمنی اوشبو فکرگه خدمتکه حصر ایته‌رگه لازم طابامن. بو فکر — انسانیتنڭ ترقیٔ فکریه‌سنه موافق یعنی سر و خوارقدن پاك بر دین وجودکه کیتره‌کدر. بو دین — عقلغه موافق، سعادتنی آخرتکه قالدرمی بلکه دنیاده بیره طورغان بولسون. بو فکرنی وجودکه چغارر ایچون طبیعی ئلله نیچه بوونلر اوتو کرك. بر بوون بو فکرنی ایکنچیسینه قالدرر، احتمال که قایچان بولسه تعصب یاکه عقل بو دیننی آیاقغه باصدرر. بتون خلقنی، هر برسن آڭلارلق بر دینگه جیوب یاقنلاندرو توب مقصدمدر»دی.

آفیسار طولستوی هر وقت شاد، طانلی سوزلی بولوب آنڭ یاننده‌غی کشیلر وقت نیچك اوتکاننی بلمی ایدیلر. اول بولماسه اچلری پوشوب بته ایدی. اول بعضا سیواستوپولدن یوغالا، بر نیچه کوندن قایتوب دوستلر ینه، نیندی سفاهتلر اشله گانلگن سویله‌ب توبه ایته، کوڭل عذابی سببلی چه‌چلرن یولقوب جلی، الوغ جنایتچی کبی روحی سونوك یوری ایدی. آنڭ «سیواستوپول خاطره‌لرن» ایمپراطور آلیکساندر ثانی اوقوب بو قدر مقتدر یازوچینی دشمان قلیچی آستنده طوتونی موافق کورمیچه آنی پیتربورغه قایتارتدی. سیواستوپولده صالداتلر آره‌سنده باشلقلردن کولوب جرلانغان بیتلرنڭ محرری‌ده اول ایکاننڭ بلنگاچ آنڭ عسکرلك استقبالی کیسلدی، اول آفیسارلکدن چغارغه مجبور بولدی.

طولستوی پایتخت ادیبلری آره‌سنده بیك احترام ایله قارشی آلندی. زمانی‌نڭ الڭ زور محرر، شاعرلری آنڭ حقنده «برنچی درجه ادیب، داهی، بزنی همه‌مزنی اوتوندرر» دیه سویلی ایدیلر.

طولستوی بو دائره‌ده اوزاق چدامادی. همه‌سی ایله قچقرشوب دشمانلاشوب چقدی. «توبه»سنده طولستوی: «علما وادبا آراسنده مین ینه بر قباحت فکر ئله‌کتردم: چیکدن طش ئریلك و اوزمزنی خلقغه یول باشچیسی صانو» دیدر.

١٨۵٧ ده آوروپاغه سیاحت ایته و پاریژده «اولم جزاسن» کوره. شول وقتدوق اولم جزاسنه افراط دشمانلاشا وبتون دنیا اولم جزاسن یاقلاسون، مین آڭا قارشی سویله‌یه‌چگم، دی. شول وقتدن بیرلی اولم جزاسنه الڭ شدتلی پروتیست ایتوچی اول بولدی: اوله‌ر آلدندن یازغان الڭ صوڭغی مقاله‌سی‌ده اوشبو حقده‌در.

چیتدن قایتقاچ اول جماعت خدمتینه کریشه‌در. طولا ولایتنده باشلاب «کریستیانلر بوشلای آزاد ایتلسونلر وآلپاوتلرنڭ یرلری عدل حق ایله آلنوب کریستیانلرگه بیرلسون» دیه حکومتکه مراجعت ایتوچیلرنڭ برسی اولدر.

١٨٦٠ ده طولستوی ینه‌دن آوروپاغه کیتوب اصول تعلیم ومکتب مسئله‌سن اوگره‌نه‌در. بونده خلق ایچون طریشوچیلر ایله طانیشا؛ شوشی یلده آنڭ الڭ سویوکلو آبزاسی آنڭ قولنده وفات بولا. طولستوی‌غه بو واقعه شول قدر نق تأثیر ایته‌که، اول بتون کوڭلی ایله حیاتدن مقصد، اولم، بعث مسئله‌لری ایله چوالا باشلی. آنڭ ادیبلکدن چقوب زاهد فیلسوف صفتینه کرووی شوشی واقعه نتیجه‌سیدر.

انگلتره، فرانسیه وگیرمانیا مکتبلرینڭ کوبسی ایله طانشقاچ اول روسیه‌گه قایتوب جماعت خدمتنه، باخصوص مکتبلر کوبه‌یتو هم اصلاحی اشینه بیریله.

آخری وار.

ع. ف.

مقالەلر:

توحید وعلم

۱۷

تحریف نوعلری

اسلام دنیاسینه کرمش تحریفلر کوب ایسەده الڭ شایع اولانلری بونلردر: ۱) استبداد، عصبیت وراثت قاعدەلری. قرآن شریف تقلیددن نهی قیلدیغی کبی حکومت بابندەده استبداد وعصبیتدن نهی قیلمش وبو بابده قانون الهی اولان شریعت ایله حکم قیلمق ایله بیورمشدر. حالبوکه امت، بو توغروده قانون الهینی آرتقه تاشلامشلر وجاهلیت رسملرینه تقلید ایله عصبیت وراثت، استبداد اصوللرینه تمسك قیلمشلردر. بو اصول، اسلامنڭ اولگی دورنده امویلر طرفندن احداث قیلندی، صوڭره عباسیلر، فاطمیلر بوڭا متابعت ایتدیلر وقانون ربانی اولان کتاب اللهنی وراء ظهرلرینه قویدیلر، «ولاتفرقوا...» آیة کریمەسندن دوندیلر. حالبوکه ایسکی ملتلرنڭ حیات اجتماعیەلرینڭ بوزولمقی بوندن باشقه برشی دگل ایدی. های عربلر! دین اسلامنی اوزلری اظهار قیلدیلرده کندیلری دخی بو کبی بدعتلری اسلامیته ادخال ایتدیلر. صوڭره، دین اسلامه فوج فوج اولەرق دخول ایدن هر درلو جنسلر وعنصرلر غالبیت جنسیەلری ایله عصبیت واستبداد طریقەلرینه کردیلرده عصردن عصره بتون عالم اسلام غوغا ومنازعەده قالوب قانون الهی اولان قرآن کریمنڭ حکملری معطل قالدی. ۲) ایسکی دینلرده وملتلرده بولندیغی کبی اسلامیت عالمینەده هر درلو ملتلرنڭ علملری وادبیاتلری دخول ایدوب هر درلو ملتلرنڭ مدنیتلری اسلامیته قاتشمقیدر. مسلمانلر بو بابده انتقاد نظری ایله باقمادقلرندن خلاف حکمت وحقیقت اولان کوب درلو خرافی علملر اسلامیته داخل اولمش وبونڭ سببندن اسلامیتڭ صفاسی ضائع وحکمتلری ستر ایدلنوب قالمشدر. بنی اسرائیل دینلرنده اولان تحریفلر هم اوشبو جهتدن میدانه کلمشیدی. حضرت پیغمبرمز کندوسی ده: «لم یزل امر بنی اسرائیل معتدلا حتی نشأ فیهم المولدون وابنأ سبایا الامم فقالوا بالرأی فضلو واضلوا...» دیه بونلرده اولان تحریف وتبدیلنڭ یوللرینی کوسترمشدر. دین اسلام، اسرائیلیات، یونان وروم حکمتلری، جاهلیت شعرلری وخطبەلری، فارسلرنڭ عادتلری وعلملری، آثوریلر وبابلیلرنڭ نجوملری، هند فلسفەلری ایله تمام آرالاشوب، بونڭ سببندن حقیقت حال هرکیم ایچون ده منکشف اولوب یتمادی. آنده مکنوز اولان حکمت قرآنیه همان ده مکنوز حالده قالدی. بر طرفدن بو کبی علملر، قرآن شریفڭ درلوجه تأویل قیلنماقنه سبب اولدی. بونڭ نتیجەسی اولەرق عقیدۀ اسلامیەگه انحراف ایرشوب افتراقات مذهبیه لر حاصل اولدی. بونلردن بعضیلری باطنیەدن وبعضیلری متناسخیه (۱) ومعطلەگه منسوب اولدیلر. وبعضیلری‌ده شعرادن وفلاسفۀ یونانیه مشربندن بولوب کتدیلر. طبیعی قرآن کریم روحندن چیقوب آنڭ حکمتلرنده ده اهمال ایتدیلر. بو ایسه تحریفدن باشقه برشی دگلدر. ۳) رهبانیت طریقەسی

---

(۱) چونکه اهل قرآن‌دن اولان بعض فرقەلر تناسخ ارواح مسلکی ایله قائل اولدیلر. اسمعیلیه وقرامطه فرقەلری امام معصوم ومسلك تعلیم ایله کتدیلر. بو طریقلر هند فلسفەلرینڭ اختلاطندن نشئت ایتمش اولسه کرکدر...

دخول ایتمکیدر. ایسکی دینلرنڭ تحریف ایدلمگلرینه سبب اولان بو بلا اسلامیت نگده باشینه کلمشدر. اسلامیت، کامل اعتدال واقتصاد اوزرینه بنا قیلنمش بولسه‌ده آنی دخی رهبانیت طریقه‌سی اول بناسندن بر آز چیقارمشدر. بو طریقه دخی افراط ایله تشدد وریاضت قیلمقدن نشئت ایتمشدر. اسلام عابدلری وصوفیلری افراط درجه‌ده ریاضت قیلوب کیتمشلر، حضرت پیغمبرمزنڭ سنت عادله‌سندن آیرلوب تنبللك یولینه توشمشـلر وبو بابده دخی درلو طریقه‌لره آیرلمشلردر. بو دخی بر نوع تحریفدر. ٤) فسق وفساد یولینه کروب کتاب الله‌نی ضائع قیلمقلریدر. صلات وصیام کبی اعمال فطریه‌لرنی‌ده ضائع قیلدیلر وقرآن کریمدن مستفاد اولان اعمال صالحه‌لر ایله تأدب ایتمادیلر. وآنلرنی بتونلای اونوتدیلر. بوسببدن کتاب الله مسلمانلرنڭ وراء ظهورلرنده قالدی. بو دخی تحریف دیمکدر. ٥) تهاون ایله کتاب الله‌نی استماع وآنی روایت قیلمقنی ترك قیلمقلری اوشنداق هر بر حادثه‌ده عملرنی آڭا تطبیق قیلمایوب آنی معطل برحالـگه براقمافلریدر. ایسکی دینلرده بویله تحریف قیلنمشلر ایدی، اسـلام باشینه‌ده بو بلا کلدی. ٦) اختلاف مذاهبدر. قرآن وسنتدن استنباط اولنان علوم فقهیه‌ده افتراق ایتمك سـببندن علم فقهنی تقسیم ایدوب مذهبلره آیرلدیلر. قانون الهی اولان فقهنی پاره پاره قیلوب آنڭ مذهبی بونڭ مذهبی دیه تقلید بایه‌سنه کردیلر. اسـلام، بونڭ سببندن بر انحطاط گردابنه دوشدی، قرآن کریمده مکنوز اولان علم وحکمت نورلرینڭ مکسـوف اولمقنه بو دخی الوغ سبب بولدی. وبرنیچه درلو آفتلر ظهور ایتدی. بونلرنڭ بری‌ایسه قرآن کریمنڭ بتون علم وحکمتلرینی مذهب باشـلرینه حصر قیلمقدر. گویا امام اعظملر، شافعیلر، احمدلر، مالکلر، قرآن کریمنڭ بارلق عملرینی اسـتنباط ایدوب آلوب بتوردیلرده قرآن کریمدن یاڭیدن استنباط قیلور ایچون علوم وآدم قالمادی. حالبوکه: قرآن کریم، علوم اولین وآخرینی جامع اولان بر قدرسز کتاب اولدیغنده شبهه یوق، بوڭا ایسه بتون امت اتفاق ایتمکده‌در. آنده مخزون اولان علملری حضرت پیغمبرمزدن باشلاب آخر زمان‌غه قدر اولان بتون امت همان یازوب طورر اولسه‌لرده بتمایه‌چکدر. تقلید بلیه‌سی علوم قرآننی بتونلای اونوتدردی ده شونچه اوزاق عصرلردن بیرو اولان یوزلر ایله میلیون قلملر معطل قالدی. یوزلر ایله میلیون فکرلر ضائع اولدی. اجتهاد واستنباط یوللری سد ایدلنوب شـمدی بیك سنه اولور قرآن عظیم دستور اولنمیوب معطل بر حالده طورر. عصرلر ایله زمانلردن بیرو، میلیونلر ایله عالی فکرلر اسیر اولنوب میلیونلرچه ورثة انبیا اولان عالملر وطریقت عادله اولان فاضل انسانلر رواجسـز ونفوذسز، قدرسز حالده قالدیلر. آنلرنڭ اورنلرینی: کاهنلر، مجادللر، مرائیلر، مداهنلر، آلوب «ائمه» اسمینی کوتاروب طوررلر.

ایکنچی آفت: تقلید سببندن کتاب الله‌غه اعتصام قیلماق بتدی علم طریقندن آنی استماع و روایت منقطع بولدی. چونکه بتون امت مقلد بولدیده کتاب ایله آنلرنڭ آراسینه تقلید بلاسی بیوك سد بولوب قالدی. روایت ایکی نوع اولوب بری صریحی ودیگری دلالت یوللو اولان روایتدر. صریحی اولان روایت ایسـه آیت قرآنیه واحادیث نبویه‌نڭ هر قایولرینی کندی لفظلری وکلمه‌لرینی ایراد ایدوب آنلره اعتصـام قیلمق وآنلر ایله هر بابده دلیل ایستمکدر. دلالت ایله اولان روایت: کتاب وسنتدن هر درلو علوم ومعارف استنباط و استخراج قیلمقدر.

حالبوکه تقلید طریقه‌سی تمام تعمیم اولندیغندن کتاب الله‌غه اعتصام قیلمق و آڭا مراجعت قیلمق یوغالمش، روایتنڭ ایکی طریقیده بتونلای منقطع بولمش وکتاب الله‌ده مکنوز اولان علم وحکمت بتونلای منسی کبی اولوب قالمشدر. بوشی تحریف بوللرندن اولور...

امام سرورالدین بن مفتاح الدین.

اسلام دنیاسی.

I

روسیه اسلاملری.

بوندن قرق ییل مقدم، تونس عالملرینك الوغلرندن اولان محمد بیرم حضرتلری طرفندن تألیف ایدلمش «صفوة الاعتبار» نام اثردن مقتبس.

روسیه مملکتی پك آز زمان ایچنده زورایوب کتمش بر دولتدر. کوبدن دگلگنه مختلف قبیله‌لردن وباش باشداق خلقلردن عبارت اورنلر جنگیز خان اوغلی باتوخان طرفندن ضبط ایدلنوب الوغ بر مملکت تأسیس قیلندی. باتوخان بالالری مملکت اداره‌سنده ماهر اولمادقلرندن اسلاوانلر، روس اسمی ایله آز آز قوت کسب قیلدیلر واڭ صوڭره‌ده باتوخان بالالرینك آرالرینه تفریقه صالدیلر، تاتارلر اوزلری بر بری ایله صوغشورغه وروس کنازلری ایله اتفاق توزورگه کرشدیلر. ایشته اوشبو فرصتنی غنیمت بیلوب ۸۸۶ — ۱۴۸۱ تاریخنده روس کنازلرندن ایوان، اوزینه ویلیکی کناز اسمنی ویروب بر حکومت توزودی واصلاوان قبیله‌لرینی اوز قول آستینه ییغوب کوچ حاصل ایتدی. صوڭره روس کنازلری برگه قوشلوب حکومت تأسیس ایتدیلر، تاتارلرنی برر برر آلوب آخرنده تمام یوتدیلر. کیچه‌گی کون دنیانی تتراتوب طورمش تاتار حکومتی یرنده میخائل رومانوف، پیتر ویلکی، یکاترینه کبی همتلی پادشاهلر سببندن دنیانك اڭ الوغ حکومتلرندن بری اولان «روسیه» دولتی ظاهر اولدی. (روسیه‌نی بو کونگی روسیه ایدوچیلر حقیقت حالده مغوللر وتاتارلردر).

روسیه‌ده، سکسان میلیون قدر جان حسابی واردر (کتاب یازلدیغی وقتده). بونك آلتمش میلیون مقداری آرتودوقس مذهبندن اولوب سکز میلیون قدرلیسی مسلمان، بوندن قالانلری باشقه مذهبلرگه منسوبلردر.

روسیه‌ده آچیقدن آچیق اوله‌رق دینده جبر اولماسه‌ده، خلقلرنك آرتودوقس مذهبینه کرمکلری وروس لسانینی قبول ایتمکلری حقنده سیاسی جهتلر ایله اجتهادلر قیلنه‌در.

اگرده کامل معناسی ایله روسیه‌ده حریت اولسه ایدی خلق افراط درجه‌ده ترقی قیلورلر و هیچ بر وجهدن باشقه دولتلر بوڭا قارشو کیلورگه جسارت کوسترمازلر ایدی. برکت ویرسونکه بو دولت، استبداد اصولینه قورلمش و شونك سببندن بایلق، علم وفکر جهتندن اڭ آرتده قالمشدر. شویله ایسه‌ده بو کونگی ایمپراطور آلکساندر ایکنچی، کریستیانلرنی آزاد قیلدی و اوشبو سببدن عوام خلقینه بر روح کروب کوتاراوب کتمکلری احتمالدر.

روسیه ده اولان مسلمانلر، پك ایسکی وقتده اسلام قبول ایتمشلردر. اڭ الك اوله‌رق مسلمان اولان پادشاهلری آلماس خان بن سلکی خان ایدی. مذکور خاننك تختگاهی «بلغار» شهری اولمشدر.

«بلغار» شهری، قسقه تونلرده یستو نمازی فرض اولوب اولمامق مسئله سی ایله فقه کتابلرنده شهرتی واردر. لکن بو مملکت اهالیسی پك مقدم وقتلرده مسلمان اولدقلری حالده اوشبو یستو نزاعی پك صوك ظاهر اولمقی، اولگی عالملر قاشنده یستو فرضلغی حقنده شبهه اولمادیغینه دلیل اولور.

مذکور مسئله حقنده معاصرلرمزدن علامة هارون بن بهاءالدین المرجانی شهاب‌الدین مستقل بر کتاب تألیف قیلوب (ناظورة الحق نی اراده ایته‌در) یستو واجبلغنی اثبات ایتدی. دین و علم تنزل ایتدیکی وقتده بوبله ذاتلرنك ظهوری ایچون الله تعالی حضرتنه حمدلر قیلمق وظیفه‌مزدر (بو سوز شهاب‌الدین حضرتنی، اوز اطرافنده اولان ملالرنك اکفار ایدوب ماتاشدقلری وقتده یازلمشدر).

«جده»دن «استانبول» شهرینه کلدیکم وقت، پاراخودده روسیه‌لی بر مسلمان کوردم. اوز ینك لسانی آڭلارلق اولمادیغندن «بوسنه» تورکلرندن بر ذاتنی ترجمان قویوب روسیه مسلمانلری حقنده معلومات

صوردم. قورقوندنمی یا که جهالتدنمی نه دندر؟ طوغری جواب ویرمادی. جوابینڭ مضمونی اوشبو ایدی:

«روسیه دولتی مسلمانلرغه پك احترام قیله، آنلر آراسنده اولان دعوی نزاعلر ایچون اوزلرینه مخصوص محکمه‌لر وار».

هر کیم‌گه معلوم اولدیغینه کوره روسیه مسلمانلرینڭ لسانلرنده رسمیلك صفتی یوقدر. حکومت مکتبلرنده اولان درسلر عموما روسچه در. ایمدی لسان، وارلقغه حساب ایدلماسه احترام معناسی نه‌در؟ بو کونده جنسیتنی صاقلاوچی بر شی اولسه اول ده لساندر. لسان بتسه جنسیت قالماز!

II

جنوبی آفریقاده مسلمانلر.

(المؤید جریده‌سندن مقتبس)

انگلیزلر قول آستنده اولان «جنوبی آفریقا» مملکتی کاب، ترانسوال، ناتال کبی ولایتلردن عبارتدر. بو یرلرده ایلك وقتلرده «هوتونتوت» اسمنده وحشی قوملر طورر ایدی. صوڭره هولانده‌لولر کلوب بو مملکتلرنی ضبط ایتدیلر و «ملایو» قبیله‌سندن اولان مسلمانلرنی، اوزلرینه خدمت قیلدزر ایچون اسیر آلوب اوشبو یرلرگه تاشوب طوردیلر.

ملایو مسلمانلری اوزلرینڭ دینلرنده پك اخلاصلی وثباتلی قوملر اولدقلرندن هولانده قومی بونلرنڭ دینلرینی تاشلاتورغه طریشسه‌لرده مقصودلرینه یته آلمادیلر. صوڭ وقتلرده اوز اوزلرینی هولانده بابالرندن آزاد قیلوب اوزلری دنیا کوتارگه کرشدیلر. بو مملکتلرده اولان شهرلرنی قل اولوب طوردقلری وقتلرنده مسلمانلر بنا ایتمشلردر.

آزاد اولدقلرندن صوڭ مسلمانلر «کاب» شهرنده الڭ ایلك مرتبه اوله‌رق جامع شریف بنا قیلدیلر.

کاب مملکتی الڭ گوزل هوالی اقلیمده اولوب یمشلرنڭ انواعی یتشور، ایگون اوڭار. مسلمانلر اجتهادلی ودنیا هنرلرندن معلوماتلی خلقلردر. بتون مملکت دیبورلاك بونلر قوللرنده ایدی. لکن صوڭ وقتلرده هر طرفدن یهودلر کیلوب، آلداب یولداب همیشه مسلمانلر قولندن یرلرنی صاتوب آلوب طورالر.

ناتال مملکتنده ده مسلمانلر کوبدر. هواسی گوزل اولدیغی ایچون بو ولایت «آفریقا اوجماخی» دیه مشهوردر. بونده اولان آغاچلر، اولنلر، چچکلر، اورمان وبولونلرنی کورمش کیمسه هیچ آیرلا آلماز.

مسلمانلر بو کون‌گه قدر قرآن اوقودن باشقه نرسه تحصیل ایتمازلر ایدی. شمدی یهودلر کیلوب هنرلرنی وکسبلرنی قوللرینه آلا باشلادقلری سببندن معیشت محاربه‌سینه مجبور ایدیکلرینی پك تیز سیزدیلر، شونڭ ایچون‌ده انگلیزچه اوقورغه کرشدیلر. دورتیوز مقدارنده بالا تربیه لنوب طورا طورغان دینی بر مکتبلری وار.

ناتال مسلمانلری آراسنده انگلتره دارالفنونلرنده اوقوب شهادت نامه آلمش دوقتورلر وملت مجلسنده اعضالر وحکومت مأمورلری واردر. فقط صان اعتبارنچه آز اولدقلرندن و اوقور ایچون‌ده بر قدر صوڭغه قالدقلرندن مسلمانلر، باشقه‌لر ایله بر حقده دگللر، آنلرغه جبر قیله لر. فس کیوب یورمك، حکومت قاشنده عیب صانالادر. فس کیوب یوروچیلر تراموایلرغه اوطورمقدن ممنوعاردر. بونده اولان مسلمانلر، نظافت‌که رعایت ایده‌لر وممکن قدر گوزل کیوملرده یورمکده‌لردر.

بو مقاله‌نی بزگه محمود مبارك شار شوارد یازدی. مذکور ذات، بوندن بیش ییل مقدم مصرغه کلوب مسلمان اولمش بر انگلیزدر. جنوبی آفریقاده سیاحت قیلوب یوری واوشبو کونلرده مصرغه قایتدی. زیراك ومهذب بر آدمدر. شمدی مصرده قالورغه و شونده عمر کچررگه نیت ایدوب طورادر.

III

کاشغر مسلمانلری.

(صراط مستقیم ژورنالندن مقتبس)

کاشغر، چین مملکتنده‌در. سیاسی و اقتصادی حاللر طوغروسنده بو یاقین زمانلرغه قدر چین مملکتی

آوروپا دولتلرنده اولان حاللرگه اوخشاماز ایدی . والیلر اوزگرمك سببندن قانونلرده اوزگروب طورر ایدی . صوڭ وقتده چینده هم آوروپا اصولینه موافق اصلاحات باشلاندی ، لکن علم و معرفت اهلی آز اولدیغی سببندن اوشبو اصلاحات أشلری پك یواش روشده ترقی ایتمکده‌در .

بر سنه اولور بو اطرافده هر شهرده بر‌ر عدد مکتب ابتدائی تأسیس اولندی . اهالی ، بالالرینی اوقوتورغه مجبورلردر ، اختیارلری ایله ویرلمامش بالالر حکومت طرفندن جبر ایله آلنورلر .

کاشغر ترکلری غایت جاهللردر . دورت میلیون حساب ایدلمش بو مسلمانلر ایچنده یڭی یازلمش کتابلر ، غزته و رساله‌لر ، مطبعه‌لر یوقدر . دینی عالملرنده دخی دین ، وطن وملت قایغوسی یوق . عالملر ، وقف ایله طوررلر ، امام وخطیب اولمقدن باشقه نرسه فکر ایده آلمازلر .

کاشغر علماسی ، امام و خطیبلردن باشقه بر قاضی ، بر مفتی وبر اعلمدن عبارت اولوب ، بونده شیخ الاسلام یوقدر . قاضی و اعلم خدمتلری آقچه آلوب مسلمانلر آراسنده دعوی و نزاع اوزمکدن عبارت اولوب ، بونلرنڭ شوندن باشقه ده فکرلری یورماز .

چینچه اوقوتولمقده اولان مکتبلرده مسلمان بالالرینه ملی و دینی تربیه ویرمك ایچون بر عدد اولسون معلم تعیین ایدلمامش . بایلر و عالملر حتی بونڭ اهمیتلی ایدیکنی‌ده آڭلامامقده‌لردر . اگرده بو حاللر دوام ایتسه کاشغر مسلمانلرینڭ عاقبتلری خیرسز اوله‌چقدر . بونکله برابر مسلمانلرده بایلق یوق ، اسلام بالالرینڭ زیرا کلکلری معلوم ، لکن بونلر حقنده قایغروچیلر هنوز کورلمیدر .

عبرتلی سوزلر

هر نرسه‌نی بیلوچی ظننده اولمق عقلسزلق وهر نرسه‌نی بیلور ایچون اجتهاد ایتمك عقللیلق علامتیدر .

آداشقان لغتلرمز تاپقرنده .

شرق خلقلری آراسنده عربلردن قالا ، تللری جیگل ، ادبیاتلری مول ، لغتکه بای ، شبهه‌سز ، بز تورکی قوملری بولورمز . عربدن قالا ، بزم تلمز جیگل دیدك ، شو سوزی بز عمومی بلواغه تقلید یوزندن آیتدق . یوقسه حقیقتده عربچه‌دن بزم تورکی تل کوب مرتبه جیگلدر . بز مونی - ان شاء الله - اوز اره‌تنده دلیللری و مثاللری ایله تحقیق ایته‌رمز . بو اره‌تده شو جیگل تلمزدن ، مول لغتلرمزدن بك کوبلری آداشوب کیتوب یوته‌نلرگه مال بولدیغینی و شو عزیز لغتلرمزنڭ بو کونده اوزمزغه یات تویلدیغینی و اوزمزگه قایتاروب ، آلوب کیلوب قوشو تیوشلگینی یازامز . بز شوندای لغتلرمزدن بر قدرینی کوگـل دفترمزه تیروب (اقتطاف ایتوب) قویوب ایدك . شولرنی الفبا اره‌تی ایله « شورا » مجموعه‌سنده دلیللری ایله یازوب کورسه‌تمك بولدق . لکن بعض افندیلرمز اول سوزلرنی یاتسنغاندای کوره‌لر . شول تاپقرده بر قدر ایضاح یازارغه لزوم تابلدی .

بزم ایسکی و هـلا کتلی عادتلرمزدندرکه بر بنده‌نڭ عاجزانه آیتقان سوزینی یاخود قصیرانه اشل‌گه‌ن اشینی بز ، خطاسی یوق و قیامت‌که قدر آلشنورغه یارامای دیب توشنه‌مز . اصلده بزم ، بوته‌ن خلقلر کبی تیزلك ایله ترقی ایته آلماومزنڭ ایڭ مهلك سببی ده شو اعتقادمزدر .

آداشقان لغتلرمزنڭ کوبی روسلرده‌در . روسلرنڭ فیلولوغلرندن لغتچیلری بزم سوزلرمزدن بر آزن اجنبی لغتلر کتابنده یازسه‌لرده کوبی اوزلرنکی آراسنده یازلمشدر . روس لغتچیلری بلکه اوزلریده بزدن کروش لغت ایکه‌نن بلمه‌یلردر . عرب وفارسی تللرنده‌ده بزم لغتلرمز آز توگلدر . اختری ایه‌سی اوزیده نیچه نیچه لغتلرنی « تورکیچه‌دن معرب »

دیه قید ایتوب کیتمشدر . همه فارسیچه‌دن معرب دیگان لفظلرنڭ اچنده ده اصل ده تورکیچه‌دن آلنغان لری باردر. فقط مع التأسف، ش. سامی بك قاموس تورکیده کوب لفظلرمزنڭ اصلن تیکشرمه‌ی، بولندیغی حالنچه فارسی در هم عربی در دیه اشاره‌لب کیتمش در. موندای اشلری اول ذاتنڭ قصورندن در . بر لفظنڭ اوزمزچه ایدیکینه دلیلی تابلوب توردقده بر سامی نڭ سوزی توگل، یوز سامی بولسه‌ده سوزی چیتده قالاچقدر .

روسلرنڭ بو کونگی ادبیاتلرینه قاراب، تورکیچه‌دن سوز آلولرینه تعجب ایتوچیلر بولور . درست، روسلر اوزلریده آور و چوبالچق تللرینی بر قدر شومارتوب چانلی تللر قاتارینه کوته‌روب اوتورتمشلر در. روس ادبیاتی‌نڭ بیانی (Словесность) قسمی‌نڭ تاریخی قارالسه، روسلر ایکی یوز بلدن بیری ده‌گنه مڭ مشقتلر ایله شو ادبیاتلرن تورغزدقلری کورنوب تورادر. اما آندن بورن نه‌لری بار ایدی؟ - هیچ . . .

تورکی اولوسلر نیچه عصرلر روسلرغه حاکملك قلوب اوزلرن کنهز تانوتدقلری تاریخ مطالعه ایتوچیلرگه معلومدر. قانلرینه سگمش عادت بوینچه بو کونده‌ده بزلرگه کنهز لقبی ایله خطاب ایته‌درلر . شو حالده تورکی تلدن روس تلینه بر نیچه یوز لفظنڭ کروب قالوینه تعجب ایته‌رگه اورن یوقدر .

بز کاغز بیتلرینه یازلغان لفظلردن گنه بر نیچه سن تانوب آلدق . اما عوام آراسنده سویلنه تورغان تورکی لفظلرنڭ قانچه ایکانی خدایغه‌غنه معلومدر. دونسقوی اوبلاستلق بر اوچیتل‌نڭ آیتوینه کوره، جنوبی غوبیرنالرده‌غی عوام آراسنده تورکی لفظلر بی حساب بولسه کیره‌ك .

زمانمزنڭ انسان آفندیلری بزه خاخوللرنیده کورسه‌تدی . دقت اوزره تفتیش ایتکانده بولرده ده بر قدر تورکی لفظلر بارلغی آڭلاشلادر. خاخوللر корова سوزن بلمه‌سلر، بلکه хадаба دیورلر . شو سوز خایداما - هایداما - آیداما سوزلرندن آلندیغنده شبهه یوقدر .

روسلرنی بولای قویا تورایق . بو کونگی آوروپانڭ توب تمدنی (قولتوراسی) أندلس اسلاملرندن آلندیغینی اعتبار ایتسه‌ك، أندلس مدرسه لرینڭ اچنڭ درس اویره‌توچیلرنڭ کوبی توركستاندن بارغان تورك بالاسی ایدیکینی ایسکه توشرسه‌ك بزگه экономія سوز ینڭ شاو (خالص) تورکیچه ایدیکینی اثبات ایته‌رگه دلیللر تابلادر .

بز مونی الف اره‌تنده یازاچقمز .

۲۰ نچی سانلی «شورا» ده مذکور بولغان قالا، اره‌ت، سازین سوزلرینڭ تحقیقی اوز اره‌تلرنڭ یازلور. «ایدل» غزته‌سی یالقمای کونه تورسون .

معلم حسن علی

بزنڭ ترقی .

تاتارلرده ترقی بارمو، یوقمو ایدیکنی بیان ایتکانچه‌گه چاقلی ترقی حقنده، مشهور آرسطو حکیمنڭ سوزینی أیتوب کیتسه‌ك شاید فائده‌سی بولور و شونڭ ایله برابر بزنڭ یازاچق سوزلریمزه مقدمه حکمنده بر خدمت ایده بیلور . آرسطو حکیم: « ترقی - هر ایشده آلغه کیتمك - کوککه منو کبك آغیر ایسه، منقرض بولو کوکدن توبان توشو کبك ینگلدر » دیمش. دیمککه بر نرسه‌نڭ یوغاری منووی نه چاقلی مشقتلی ایسه، بر ملتنڭ ترقی‌یی و خصوصی کشیلرنڭ هم شخصی کمالات کسب ایدولری ده شولچاقلی مشقتلیدر . مثلا بر تگرمان طاشینی طاغ باشینه منگوزمك ایچون نه چاقلی قوتلر صرف ایدلدیکی حالده، آنی طاغ باشندن توشرر ایچون بر کشینڭ قولغه ایله آنی قوزغاتوب یباروی بیته . ملتلرنڭ ترقیلری ده شول چاقلی آغیر خدمتلر ایله وجودکه کلدیکلری حالده، بالعکس انقراضلری طاغ باشندن نه‌گه‌ره‌تلگان طاش کبك مشقتسزگنه اوزلکندن

وجودكه كیله‌لر.

انسانلرنڭ آنادن طوغولری تورلی زمانده بولغانلغی وبناً علیه مقدم طوغمش انسان ایل صوڭندن طوغمش انسان آراسنده گوده هم‌قوت‌ده آیورمه بولدیغی كبك، ترقینڭ سببی بولغان علوم و فنون‌گه اولره‌ك تمسك ایتكان ملتلر ایله، غفلتده قالوب ترقی‌غه صوڭ باشلاغان ملتلر آراسنده هم آیورمه بولاچغی طبیعیدر. اوچ دورت یاشلك صبینڭ، اوزندن یكرمی اوتوز یل چاماسی مقدم طوغان كشی چاقلی بولووینی اویلاوی نه چاقلی خلاف حكمت ایسه، مترقی ملتلردن نیچه یللرغنه توگل، بلكه نیچه عصرلر صوڭ اویغانغان و بناً علیه ترقی ایتكان خلقلر ختم كتب قیلو درجه‌سینه ایرشكان زمانلرده بو آنچق مدنیت الفباسینی‌غنه اوقورغه باشلاغان ملتلرنكده تیگیلر چاقلی بولووینی امید ایدولری شولچاقلی خلاف حكمت و شولچاقلی خلاف طبیعتدر.

تاتارلرنڭ ترقی ایدوی ایله ایتماولری طوغروسنده بزگه‌كوب وقتلرده ایسكی فكرلیلر ایل سویلرگه طوغری كیله. اوتكان سنه‌لرده ایسكیلردن سوزگه اوستا بر ملا، بزگه: «تاتارلر ترقی ایده دیسز. ترقی ایدوب نی ایش ایشله دیلر. اصول جدیده فائده‌لی دییوب یوربسز. اصول جدیده‌گز نه فائده كورستدی؟» دییوب به‌یلنگان ایدی. بز آڭا: «درست تاتارلر ترقی سفرنده، سزنڭ انقراض‌غه سفر ایدوگز چاقلی اوزون یول كیته آلمادیلر. سز ترقی سفرلرینی انقراض سفری چاقلی تیز ایته‌سگز كیله. حالبوكه اول سفرلرنڭ برسی یوغاری تابا بولغانلقدن مشقتلی، ایكنچیسی چوقورغه تابا توبان بولدیغی سببلی ینگل بولغانلغی ایچون آرالرنده آیورمه بولووی طبیعیدر» دیگان ایدك.

تاتار ملتینڭ ترقیسی ایچون شاقطی‌غنه مقدس خدمتلری بولغان آڭلی امام و مدرسلرمز ایله، اوقوچی یاشلرمزدن هم تاتارلرنڭ ترقیلرینه امیدسز قاراوچیلر بار. مونه شونلقدن بز بو بندمزده اول امیدسزلكنڭ خطا ایدیكنی تاریخی دلیللر ایله اثبات ایتمكچی بولامز. بزنڭ كوز آلدمزده یاوروپانڭ ترقیسنه دائر تورلیچه نیچه جلدلب روسچه كتابلر وار. بونلرنی مطالعه ایتكانده انساننڭ كوڭلینه ایركلی ایركسز بورونغیلرنڭ: «علم اینه برلان قویی قازو كبك مشقتلی» دیگان سوزلری ایله آرسطونڭ: «ترقی كوككه منو كبك آغردر» دیگان سوزی خطور ایتوب، اول سوزلر اوزلرینڭ درستلگینی اثبات ایته‌لر. یاوروپاده‌غی مترقی ملتلرنڭ هر برسینڭ ترقیسی، آرسطونڭ ئیلیگی قاعده‌سینه موافق اولارق وجودكه كلدیگی كبك، وطنداشمز اولان روسلرنڭ هم ترقیلری شول قاعده‌گه تمامیله موافق بولوب وجودكه كیلگان. بز حاضرنده عمومی آوروپانڭ ترقی تاریخنه كوچمه‌ینچه، وطنداشمز اولان روسلرنڭ ترقیلرندن‌گنه بحث ایتسه‌كده شاید كیركلی قدر معلومات ویرگان و شونڭ ایله برابر تاتارلرنڭ ترقیلرندن امیدسزلنونڭ نه چاقلی اورونسز ایدیكنی اثبات ایتكان بولورمز.

بورنغی روسیه‌ده عالی درجه اوقو بولماغان كبك ابتدائی اوقو هم كیرگنچه بولماغان. روسیه‌ده ایڭ اول زمانه‌چه اوقو پیتر ویلیكی زمانه‌سندن باشلانغان. روس تاریخلرینڭ قایسیلرنده «بیر الله‌سی» دییوب یورتلگان آتاقلی پیترنڭ امری بوینچه روس خلقینی دنیاوی علملردن خبردار ایتمك نیتی ایله ۱۷۱٦نچی یلده روسیه‌نڭ تورلی اورونلرنده (Цифирныя школы) آتالغان ۱۲ مكتب آچلغان. ۱۷۲۰ نچی یلدن ۱۷۲۲ نچی یلغه چاقلی بو مكتبلرنڭ صانی ٤۲گه ایرشدیرلگان. ۱۷۲۷نچی یلده جیولغان خبرلرگه قاراغانده، اختیارلی هم اختیارسز بو مكتب‌لرگه ۲ مڭدن آزغنه آرتق بالالر آلونغان. لكن نادانلقنی «عبادت» دییوب اویلاوچی اول زماننڭ روسلری، علم دیگاننڭ بارسینه ده دشمان بولدقلری سببلی پیتر وجودكه كیلتورگان مكتبلرگه قاریشا باشلاب بالالرینی اول مكتبلردن آلا باشلاغانلر. تورلی طرفنڭ خلقلرندن مكتب‌گه اعتراضلر، بزنڭ بالالرمزنی اوقودن خلاص ایتسه‌گز

ایدی دیبوب عربضه‌لر یاوا باشلاغانلقدن حکومت ۱۷۲۰ نچی یلده تیگیلرنك صوراولرینی بیرینه ینکورگه مجبور بولغان. شول سببلی مذکور مکتب‌لرده اوقوچی بالالرنك صانی بیك آزایغان.

اول زمانده روسیه‌ده دنیاوی مکتبلر بولماغان کبك یونلی باشلی دینی مکتبلر هم بولماغان. دینی مکتبلرنك وجودکه کیلووی آنچق ادارهٔ روحانیه‌نك (Духовный регламентъ) نك ۱۷۲۱نچی یلده آرخیر-یلرگه هر بر یپارخیاده مکتب آچو حقنده امر ایدوی صوکنده غنه وجودکه کیلگان. شول امرنك تأثیری سایه‌سنده، ۱۷۲۱نچی یلدن ۱۷۲۵نچی یلغه چاقلی روسیه‌نك هر بر اورننده ٤٦ دینی مکتب آچولغان. دیمککه، پیتر ویلیکی نك آخر عمرنده حاضرگی گوبیرنالرنك هر برسنده بر دینی و بر دنیاوی مکتب بولا یازغان. کوبده اوتمینچه تیگی دنیاوی مکتبلر ایله دینی مکتبلر آراسنده شاکرد ایچون نزاع چیغوب هر ایکوسی اوزینه شاکرد دعوی‌لرغه طوتونغان. سینود، «روحانی بالالر، دنیاوی مکتبلرده اوقوماسونلر. آنلر دینی مکتبلرگه قایتارلسونلر» دیبوب دعوی‌لادیغی سببلی شاکردلرنك کوبیسی دنیاوی مکتبلردن دینی مکتبلرگه قایتارلغانلر. شونلقدن پیتر آچقان دنیاوی مکتبلرنك کوبسنده شاکردلر بیك آزایوب، آرالرندن ١٤ مکتبده شاکرد بتونلای قالمینچه آنلر یابلورغه مجبور بولغانلر. شولای ایدوب ۱۷۲۷ نچی یلده، ۲۸ Ц. Ш. لرده باری ۵۰۰ گنه شاکرد قالغان. شول چاقده یعنی ۱۷۲۷نچی یلده بتون روسیه‌ده ٤٦ دینی مکتب بولوب بونلرده اوقوچی شاکردلر ۳ مك ۵٦ کشی بولغان. دیمککه روسیه‌غه آوروپا مدنیتی‌نی کیترووی و بناء علیه روسلرنی مدنیت یولینه صالووی سببلی روسلر طرفندن بیر الله‌سی عنوانینی آلغان پیتر ویلیکی نك وفاتندن ایکی یل صوکره بتون روسیه‌ده اوقوچی شاکردلر اوچ مك بیش یوز ایللی آلطی کشی بولغانلر. ۱۷۲٤ نچی یلده پیترنك فرمانی ایله روسیه‌ده «آقادیمیا» آچیلورغه قرار ویرلگاچ، روسلرغه فنی درسلر (лекція) اوقومق ایچون زاغرانیتسه‌دن پرافیسورلر چاقرلغان. بو پرافیسورلر ۱۷لب بولسه‌لرده درس طکلارغه روسلردن بر کشی ده بولماغانلق سببلی آبدراغاچ آنلر درس طکلار ایچون گیرمانیادن ۸ شاکرد چاقرغانلر. دیمککه: پرافیسورلرنك صانی شاکردلرنکندن ایکی اولوش آرتق! ۱۷پرافیسوردن اوقوچی، برگنه بولسه‌ده روس بالاسی یوق. بار کبك سکزیده گیرمانیادن کینورلگان!!

پیترنك وفاتندن صوکره روسلرده اوقو بیگرك توبانه‌یوب کیتکانلکدن آنك آچقان مکتبلرینك کوبسی یابلغان. روس تاریخلرنده پیتر ویلیکی‌دن صوك، آتاقلی ایکنچی یکاتیرینا زمانه‌سی علم دوری ایدوب یاد ایدیله. آنك زمانه‌سنده ۱۷۸۲نچی یلده «خلق مکتبلری تشکیل ایتو حقنده کامیسیا» اسملی بر کامیسیا یاصالوب اول کامیسیا ۱۷۸٦ نچی یلده اشکه باشلاغان. اول اشکه باشلاغاندن صوك روسلرده اوقو تاغیده کوتاریلوب کیتکان. مونه شوشی کامیسیانك اجتهادندن صوك روسلرده کوتارلگان اوقونی کورستکاچ بزنك امیدسزلرگه تاغیده بر جواب بولوب چقار دیو اویلادیغمزدن، بز اول حقده بولغان معلوماتنی ترتیبی ایله یازوب ۱۹نچی عصرنك باشینه چاقلی کیلتوره‌مز.

شویله‌که روسیه‌ده:

نچی یلده	مکتب	اوقوتوچی	اوقوچی بولغان
۱۷۸٦	٤۰	۱۳٦	٤۳۹۸
۱۷۸۷	۱٦۵	۳۹۵	۱۱,۰۸۸
۱۷۸۸	۲۱۸	۵۲۵	۱۳,۵۳۹
۱۷۸۹	۲۲۵	۵۷٦	۱٤,۳۸۹
۱۷۹۰	۲٦۹	٦۲۹	۱٦,۵۲۵
۱۷۹۱	۲۸۸	۷۰۰	۱۷,۷۸۷
۱۷۹۲	۳۰۲	۷۱۸	۱۷,۵۰۰
۱۷۹۳	۳۱۱	۷۳۸	۱۷,۲۹۷
۱۷۹٤	۳۰۲	۷٦۷	۱٦,٦۲۰
۱۷۹۵	۳۰۷	۷۱٦	۱۷,۰۹۸

۱۷۹۶	۳۱۶	۷۴۴	۱۷,۳۴۱
۱۷۹۷	۲۸۵	۶۶۴	۱۵,۶۲۸
۱۷۹۸	۲۸۴	۷۵۲	۱۶,۸۰۱
۱۷۹۹	۲۸۱	۷۲۱	۱۷,۵۹۸
۱۸۰۰	۳۱۵	۷۹۰	۱۹,۹۱۵

آڭلانادرکه: ۱۹نچی عصرنڭ باشنده بتون روسیه‌ده آنچق ۳۱۵مکتب ۷۹۰معلم، ۱۹مڭ۹۱۵اوقوچی بولغان. دیمک‌که حکومتی اوزینکی بولغان؛ پیتر ویلیکی، بیوك یکاتیرینا کبك اولوغ اصلاحچی پادشاهلرنی کورگان روسلرده‌ده ترقی بیك آفرین وجودکه کیلگان. ایندی کوبدن توگل اویغانغان بزنڭ کبك اوکسوزلرنڭ ترقیلری بیك آفرین بولاچقی طبیعیدر. بزنڭ حاضرگی حالمزنی کوبدن اویغانغان مترقی ملتلر ایله چاغشدیروب قاراغانده کوڭلسز بولسه‌ده، لکن اویغانوومزغه نسبتا حمدلر اولسون بزنکده ترقی‌یمز واردر. ترقینڭ عمری اونار یللاب‌غنه توگل؛ بلکه عصرلر ایله‌در. شونلقدن بزنڭ عمرلرمزده تاتارلرنڭ کامل ترقی‌که ایریشه آلماولرندنغنه «تاتارلر ترقی ایته آلمیلر» دیوب امیدسزلنرگه بارامی. بز هیچ شیکلانمی «تاتارلر بار بولغانلر. آنلر کیلاچکده هم بار بولاچقلردر. ترپشه‌لر؛ هیچ شبهه‌سز ترقی ایته‌لر» دیه آلامز.

هادی آطلاسی.

دورت سوأل.

(ژوقوفسکی‌دن).

«شاداق»

نی اول «شادلق»؟ - یراقدن کوبه‌لك، ئه باقا یاقندن.

«یازمش»

نی اول «یازمش»؟ - زهر قارچق؛ اوچا قوت کوز قاراشندن.

«امید»

«امید» نه‌رسه؟ - جیگل طوب؛ اول، دیسه‌ڭ توشدی - کیته سیکروب.

«طورمش»

ئه «طورمش»؟ - ئه‌یته «الحمد» - تگیلر قویسه‌لر کیکروب.

سونچه‌له‌ی.

حقیقت آرتندن (*).

حقیقت‌گه عائد بیك کوب سوأللرنڭ جوابن تابمق ایچون دنیانڭ یارمندن آرتق یرنی یورگان و شول اوزون سفرنده اچ پوشدرغچ و کوڭل بولغاتقچ سوزلردن باشقه بر تورلی ده معنالی اش چغارا آلماغان بر انگلیز کیفسزله‌نوب نهایت مملکتنه قایتو فکرینه توشکان ایدی. شول قدر کیفسزلنگان ایدی‌که نه قدر صالقون قانلی و تدبیرلی بر عالم، تمام دنیادن بیزار حالگه کیلوب: «آه دنیاده حقیقت یوق و آنی تابارغه یول ده کورنمی» دیدی.

سویش قانالنده پاراخودغه منگانده بوڭا بر نیچه هندلی اوچرادی. آرالرنده بر آز مکالمه بولغاندن صوڭ هندلیلر: «سزنڭ صوراغان سوزلرڭزگه جواب بیرسه مگر هندستان ده «غانژ» نهری قرینده‌غی «ژاغرانا» بتخانه‌سینڭ بیوك براهمنی الوغ پاپاس بیرر» دیدیلر. واقعا اول پاپاس هندستانده بیك مشهور ایدی. علم یولنده صوصاغان اوشبو انگلیزگه بر تورلی قوانچ و امید کروب اوزاقده اویلامادی هندستاننڭ پایتختی بولغان «کالکوتا» شهرینه سفر ایتمکچی بولدی هم شونده‌غی انگلیز سفیرندن بر نچه هندلی یولداش ویاردمچیلر آلوب هندستانغه سفر ایتدی. بیك کوب زحمت و مشقتلر چیککاندن صوڭ سفرلرینڭ اون اوچنچی کوننده نهایت «کالکوتا» شهرینه یتدیلر. انگلیز اوزاق یووانما-

(*) اوشبونده یازیلاچق نرسه‌لر انگلیز محرری «برناردن» نڭ اثرندن زینب سنبل خانم قلمیله ترکچه‌گه ترجمه ایتلمش «بر کچوك سیاحتنامه» اسملی کتابنڭ مختصریدر. حیاتدن لذت تابمای دنیانی بر طوبان آستنده کوره باشلاغان چاغمده اوشبو اثرنی اوقوب بر اوزون یولنڭ اوچنی تابمش کبی بولغان ایدم. شول حیاتمنی اورتاقلاشو نیتیله کتابدن بر قطعه مقامنده اوشبونی یازمقچی بولدم. بعض تصویر و ترکیبلرنی آلماشدررغه توغری کیلسه‌ده کتابنڭ مقصودن تماما ادا ایته‌چکمه اشانام. هر حالده کتابنڭ رولی «برناردن» نڭ ایکانی اونوتولماسون! ن. د.

دی بلکه پاپا و خاتونی ایچون بر نیقدر قیمتلی بولکلر حاضرله‌گاندن صوڭ بنه « غانژ » نهری قریی ایله « ژاغرانا » بتخانه‌سینه یوللاندی . یولده بارغانده انگلیز ، پاپا ایله کوریشو پ‍لانلری توزوب بارا ایدی . باشده بیك کوب اختلافلرغه سبب بولغان طوفان مسئله‌سن می یا که مصریلرنڭ « هره‌دوت »دن نقل ایتدیکلری قویاشقه عائد بولغان چوالچق مسئله لرنیمی صوررغه اویلاسه‌ده نهایت آندی واق نرسه لر ایله بیوك پاپانی بورچوغنه بولماسون دیه توغری دن توغری اڭ عالی بولغان بر سؤال اولدرکم « دنیاده حقیقت بارمی ؟ » و «آنی قایدن أزلرگه ؟» دیوب صورامقچی بولدی .

تاڭ ایله چقغان کشیلر توقتاماسدن همان یوردیلر ، نهایت ایکندی آلدلری یتکانده مشهور «ژاغرانا » بتخانه‌سی کورینه باشلادی . واقعا بتخانه غایت زور و غایت دهشتلی بر صورتده بنا ایتلگان ایدی . استینالری قزل ، قبه‌لری آق مرمردن اشلنگان بو بتخانه بتون محیط هندی‌گه حاکم و ناظر بولغان توسلی کوکگه تابا صوزایوب و باتوب بارا طورغان قویاش ایله یالطراب طورا ایدی . توقز طرفدن هر تورلی آغاچلر ایله قابلانمش توقز یول بتخانه‌گه کیلوب تره‌له و بناءً علیه بتخانه بتون دنیا علمینڭ مرکزی ایکانن اشعار ایتکان توسلی کورینه ایدی . چنلابده اول یوللرنڭ برسی «سیلان» غه ، برسی « غولقوند » غه ، برسی « تیبت » گه ، برسی « آوا » غه ، برسی « سیام » غه و برسی ده « محیط هندی » آطه‌لرینه متوجه ایدی .

اینجیر آغاچی ایله قابلانغان یول بوینچه باروب بتخانه‌گه یاقنلاشدیلر . بتخانه‌نڭ هر تورلی قیمتلی طاشلر ایله زینتلانگان بیوك قابقه‌سینه یتکانده انگلیز حیران قالدی . بتخانه‌نڭ استیناسی و یورتنده‌غی مزین بیسیتکه‌لر شول قدر صاف پاکیزه طورا ایدی که حیران قالماسلقده توگل ایدی . بیوك قابقه‌نی آچوب بر قدم آدلاغانده اچکی یاقدن قارتقنه بر هندلی، انگلیزنی توقتاتوب « فایده؟ » دیدی. انگلیز، مقصودن سویله‌گاچ هندلی : « کررگه ممکن فقط ئه‌نه شونده‌غی کولده اوچ مرتبه قیونوب پاکلنه‌سڭ و بتخانه‌گه کرگانده یانگده حیوان تیریسندن بر نرسه ده بولندرماوڭ شرط » دیدی . انگلیز آبدراب : « ایندی مین نیشلیم، حالبوکه پاپا ایچون کجه تیریسندن أشلنگان عجم کیومی هم خاتونی ایچون یون ماتیریه‌لر آلوب کیلمش ایدم » دیدی. هندلی : « بیك یاخشی پاپا اسمینه بولغان همه نرسه پاك آنلرنی تقدیم اینه آلورسڭ فقط کارتوصڭ و ایتك هم اوستڭده‌گی تیری کیوملرنی قالدر ! » دیدی .

اوشبو سوزلردن انگلیز بر آز حیرتده قالسه‌ده نهایت کوللرده اوچ مرتبه چوموب هندلی حاضرلگان بوز چاطرنی یابندی و یالانباش یالان آیاق بتخانه ایشکندن کروب کیتدیلر . بر آز بارغاندن صوڭ زور بر زال غه چقدیلر . زالنڭ بتون استیناسی غایت شوما ایتدروب یاشل ایله بویالغان و کوزگی کبی یالطراب طورا ایدی . زالنڭ اڭ تورنده آبنوس چچکه‌لری ایله زینتلنگان بر اورن بار و آنڭ اچنده ده قبقزل هند قامشلری ایله اورتلمش حالده آب آق صاقاللی بر قارت کورینه ایدی . بو ایسه اوروپالینڭ شول قدر زحمتلر چیگوب کوررگه کیلگانی معلوم و مشهور بیوك براهمن «الوغ پاپا» ایدی . یاننده اولغان بعض کشیلر طاویس مامغندن اشلنگان یلبه‌زه‌لر سلکوب آثارغه یومشاقغنه راحت جیل بیاروب طورالر و بعضلری صبر آغاچی یاندروب خوش أیس چقارو ایله مشغول ایدیلر و زالنڭ بر قریندوق همه‌سی تزیلوب اوطورمش اورر کوزگه فقیرگنه بر نیچه هندلی آنلرینه قاراب بوکره‌یب طورالر ایدی . پاپاس ایسه همان بر نقطه‌غه قاراغان حتی کرفکلرنده سلکنمه‌ی غیر متحرك بر حالده اوطورا ایدی .

انگلیز کرگاچ ئلله قایدنغنه بیك ماتور و موڭ ایشتلوب طورا طورغان موزیقه توقتادی و انگلیز ، پاپا ایله کورشمك ایچون آلغه آدلی باشلاغان ایدی، بایاغی قارت ینه توقتاتوب : « صبر ایتکز پاپاغه توقز

قدمدن ده آرتق یاقینلاشو غیر مشروع ، بیك بای یا که کنازلر بولسه اوچ قدم گه قدر یاقنلاشه آلورلر ؛ اما محترم پاپانڭ آیاغن اوبو شرفینه فقط اوز قبیله‌لریگنه نائل بولورلر » دیدی .

بو و بایاغی معناسز تکلفلردن متأثر بولغان انگلیز غایت آچی بر نطق سویله‌و نیتی ایله سوز باشلاغان ایدی مذکور قارت ینه : « صبر ایت ادبسز کشی ، پاپا اوزی صوراشمیچه سوزگه کریشو بیك زور گناه » دیدی .

بایتاق زمان طن قالوب طورغاندن صوڭ نهایت پاپا انگلیزگه کوزینڭ اوچنغنه توشروب :

ــ مقصودڭز نرسه ، نی ایچون موندہ کیلدڭز ؟ دیدی.

ــ سز بیوك حضرتنڭ علم ایله شهرتینه بنا، حقیقتنڭ نیندای واسطه‌لر ایله طابلا آلوون اوگرنورگه کیلدم.

ــ حقیقت باری براهمنلر واسطه‌سی ایله تابلور. (بو وقت همه هندلی پاپانڭ طاوشن ایشتو شرفینه نائل بولولری ایچون سجده‌گه یاتدیلر) .

ــ براهمنلر واسطه‌سی ایله نیچك تابامز ؟

ــ یوز یکرمی مڭ یلدن بیرلی « سانسقریت » لسانی ایله یازیلوب صاقلانغان و فقط براهمنلرنڭ گنه و قوفی بولغان دورت کتابده هر نرسه بیان قیلنغان . (بو وقت ینه هندلیلر سجده‌گه یاتدیلر) .

ــ اگرده الله تعالی حقیقت نی فقط براهمنلرنڭ گنه و قوفی بولغان دورت کتابده صاقلاسه ، کتابلرندن توگل بلکه براهمنلرنڭ اوزلرینڭ وجودندہ خبرسز بولغان بتون دنیا انسانن آلداغان بولمیمی، الله تعالی عادل توگلمی ؟

ــ براهما شولای تله‌گان ، آنڭ تله‌گینه قارشی کیلگان کشی مطلق کافردر. (بو وقت کوزلرینه یاشلرن کیتروب هندلیلر استغفار ایتدیلر) .

انگلیز اوشبو سوزلردن پاپانڭ نه قدر نادان و احمق بر کشی ایکانن آڭلاب شونڭ ایله برگوك نه قدر مشقتلر چیگوب کیلووی عبث بولاچاغن خاطرلاب غایت بورچلدی هم فزدی شولایده صالقون قانلیلغن صاقلاب :

ــ حقیقتنی عموم انسانغه سویلرگه تیوشمی یوقمی ؟ دیدی .

ــ حقیقتنی عموم انسانلرغه سویله‌و بیوك گناه و کفر ، اما براهمنلرگه بیان ایتو بالعکس زور ثوابدر. (هندلیلر تشکر مقامنده سجده‌گه باردیلر) .

انگلیز صبر ایته آلمادی هم عادتدن طش قچقروب:

ــ اول نی دیگان سوز ؟ درستنگنه آیتسه‌م سز بیك احمق ایکانسز ! . . دیه سویلی باشلاغان ایدی پاپا ئلله قایده‌غنه چیگنوب یوغالدی و زال ده‌غی هندلیلر شاو کیلوب طاوشلانه باشلادیلر. اگرده انگلترهنڭ هندستانده‌غی نفوذندن قورقماسه‌لر اوشبو عالمنی کوزلرندہ یوممای اوزگه‌له‌ب طاشلایاچقلر ایدی . . .

(آخری بار) . ن . دوماوی .

حیٰات وسعادت

توکمه کوز یاش ، یاردمگده هر زمانده الله بار .
آل جسارت، آلغه اومطول، هیچ یالقمی، آلغه بارا .
توقایف .

مقدمه

I

دنیاده بخت وسعادت ازله‌مگان کم بار؟ هیچ کم یوق . هر کشی آنی ازلی، هر کشی آڭا یولغو ایچون بتون عمرن ، حیاتن فدا قیله وهر کم آنڭ قاشنده تز چوگه‌در. آدملر ، اوزلرینڭ اقتدار واحوال روحیه‌لرینه متناسب ره‌وشده، بخت وسعادته ایریشو ایچون تورلی حرکتده بولالر: آنڭ حقنده الله‌غه دعا وتضرع قیله؛ صدقه‌لر بیره ؛ «شوڭا ایریشسه‌م» دیب تورلی نذرلر ئه‌یته ؛ قای بره‌ولری اوزی سعادت دیب طانوغان نرسه‌سینه ایریشو اوچون بتون عمرن جان وته‌ن ایله اشتغالده دوام ایتدره . حاصل هر کم آڭا توجه وحرکت قیلدر.

II

بخت ومسعودیتنڭ ایڭ کیڭ وایڭ عام بولغان معناسی «کشی، اوزینڭ تلهگان نرسهسینه ایرشمك واشلرنده موفقیت کورمك» دیمکدن عبارتدر.

اکن بو، تورلی کشی طرفندن تورلیچه آڭلانادر. آدملر اوزلرینڭ اچنده یاشاگان محیطی، معیشتی وآلغان تربیهلری تأثیری ایله میل ومقاصدلرنڭ مختلف بولدیقلرندن بخت ومسعودیتنیده بر برینه تمام مخالف رهوشده توشونهلر، آنی تورلیسی تورلی نرسهده دیب اشانالر. برهولر ایچون دنیاده مال، دولتدن زور بخت یوق. ایکنچیلر شهرت، منصب وغلبهنی مثلی بولمغان بر سعادت دیب طابالر. قای بر کشیلر علم وتربیهده زور مرتبهگه ایریشونی ایڭ الوغ بخت وایڭ عالی سعادت دیب اشانالر. عاشقلر ایچون دنیاده محبوبنه یولغودن زور بخت وشونادرن بیوك سعادت بولونی اویلاوده ممکن توگل؛ آلار تیك شونی تلی. محبوس ایسه زندانندن آزاد بولونی عین سعادت طابا. اورو ایچون سلامتلکدن باشقه سعادت برده کورنمیدر. کوب آنالر، اوزلرینڭ سعادتلرینی بالالرینڭ یاخشیلغنده دیب حس قیلهلر. بولار حسابسزدر. هر کم شولای بخت وسعادتنی اوزنچه آڭلیدر.

III

بخت وسعادتنڭ وجودی حقنده باشلیچه ایکی نظر بار:

١) بخت ومسعودیت آدمنڭ اوز اختیاری واوز اجتهادی بلهن طابولا طورغان نرسه توگل، بلکه سماوی بر هدیه، یاکه اتفاقی کیلوب چغا طورغان بر نرسه. حاصل کشینڭ اصلا دخلی بولماقسزین وجودکه کیله، دیگان نظردر. بوسی عوام وجهلا اعتقادیدر. آلار فکرنچه بخت ومسعودیتده آدمنڭ قاتوشی یوق، اول یازمش بوینچه اوزی کیلوب کره.

٢) بخت ومسعودیت آندی سماوی بر هدیه یاکه اتفاقی اوچری طورغان بر طابلدق توگل بلکه آدمنڭ اوزینڭ عمل واجتهادندنغنه طووا طورغان بر موفقیتدر. بو صوڭغی نظرغه قاراغانده بخت ومسعودیت آدمنڭ اوز اختیارنده واوز افعالینڭ جیمشی بولوب، آڭا ایریشو ایچون آنڭ طبیعی یولی بلهن حرکت لازمدر. کم، آنڭ یولی بلهن عمل وحرکتده دوام ایتسه، شول آڭا باروب ایریشه، کم اول یولدن چقسه ایریشه آلمیدر. بتون دینلرنڭ حقیقی تعلیماتی شول صوڭغی فکرنی قوتلیدر. شولایوق تورلی زمانده جیتشکان متفکرینڭ جمهوریده بخت ومسعودیتنڭ فوق طبیعت یاکه اتفاقی بر نرسه بولوون انکار واختیار عبد تحتنده ایدیکنی تصدیق ایتهلر، شوڭا ایصال ایدهچك یوللرنی تعلیم قیلهلر. دنیاغه، تاریخ وتراجم احوالگه، شولایوق هر کون تیره یاغمزده قایناب طورغان اشلرگه برگنه مرتبه دقت ایله کوز صالساق بزده شو صوڭغی فکرنی تصدیقغه مجبور بولاچقمز.

بو عالمنڭ ــ عالم اسباب ایدیکی وهر شی اوزینڭ سبب طبیعیسی آرقلی طوغانلغی همهمزنڭ کوز آلدندهدر. لسان شریعتده «عادت الله، سنت الله» دیب ولسان علمده «غیر متغیر بولغان قوانین طبیعیه» دیب آتالغان قانونلر بارکه هر نرسه شولارغه باش ایهرگه مجبور بولوب، آڭا خلاف هیچ شی متصور دگلدر.

کوب کشیلر اوزلرینڭ بختسزلگندن زارلانالر. بر اشده موفقیتسز قالسهلر «بزنڭ بخت شولای...» دیب صلتاو قیلهلر. بو ــ بالالق، سادهدللکدر. اوز اوزگنی جاهلانه آلداودر. بخت بر وگهده کوکدن توشمی، اتفاقیده کیلوب چقمی. خدا حکیمنڭ عادت وسنتن اوگرهن؛ اول سعادنه ایریشدرو ایچون قای یولنی شرط ایتکان بولسه شوڭا اوزگنی صال. هیچ کمنی رعایه قیلماغان قوانین طبیعیه ــ عادت الله، سینڭ ایچون اوزگهرماس. بخت تلهسهڭ شرڭا موافقت ایت، ایریشورسن. آنسز بخت وسعادت امید ایتوب ساچمی طوروب، آشاق امید ایتو قبیلندن بر بیهودهلك، احمقلقدر. شریعت محمدیهنڭ بو حقلغی

نظری ــ آچیق وقطعیدر. اوزون تفصیلات کیره‌کمی: فقط قرآن کریمنڭ «کشی هر نرسه‌نی (شول هر نرسه‌گه البته بخت و مسعودیتده کره) یالغز اوزینڭ عمل واجتهادی آرقاسنده‌غنه طابا آلادر» معنی‌سنده بولغان «وان لیس للانسان الاماسعی» آیت حکیمانه‌سن ذکر ایتو جیته‌در.

VI

کشی، بخت و مسعودیت سوزی آستندن تل‌سه نیندی معنانی آڭلاسون، تل‌سه نی نرسه‌نی بخت و مسعودیت دیب اشانسون، اما عمومیت اوزه‌رینه آڭا ایریشو ایچون موقوف علیه بولغان نرسه‌لرگه التفاتسز ممکن توگلدر. آنڭ یولی، اسبابی، موقوف علیهلری نامتناهیدر. آلارنی تفصیلا صاناب بترو امکان خارجنده. شویله ایسه‌ده بنی بشرنڭ حیات مسعوده‌سی حقنده باش واطقان الوغ حکیملر طرفندن شو توبه‌نده‌گی نرسه‌لر ایڭ توب و ایڭ نیگز و ایڭ موقوف علیهی دیب قارالادرکه، آلارنی کورسه‌توب کیدو ممکندر.

ا) روح و ته‌ن جهتندن کاملا سلامتلك. ب) حقیقی خدمت واشتغال. ت) قوانین طبیعیه‌گه رعایه. ث) محبت. ج) علم و تربیه. ح) اخلاقنڭ ثبوتینه ایمان و آنی رعایه، خ) قطعی اعتقاد. د) حقیقت. ذ) استعداد. ر) معتدل ره‌وشده اقتصادی تأمین ایدیلمك و باشقه‌لر.

روح و ته‌ن جهتندن کاملا سلامتلك

عوام، «صاولق ــ بایلقدر» دی. بو، طوغری. فقط حصرغنه یارامی. درست، صاولق بایلقدر. لکن اول یالغز بایلقغنه توگل، بلکه هر نرسه‌در. هر نرسه‌نڭ، هر کمالنڭ منبعی و آتاسیدر. اول ــ نفس حیاتدر. حکیم اسپنسر بوحقده ئه‌یته:

کامل سلامتلك و آڭا مترتب بولا طورغان شاد و طنچ طبیعت بخت و مسعودیتنڭ ایڭ توب نیگزی، موقوف علیهسی‌در.

الوغ حکیمنڭ بوسوزی فننڭ نظریاتینه موافق بولوب، بتون مدنی دنیا طرفندن موقع اجراغه قویلورغه طرشلمقده ایدیکی یعنی حفظ صحت مسئله‌سی ضروریاتدن صانالدیغی همه‌مزه معلوم بولسه کیره‌ك. سلامتلكنڭ حیاتده نی قدر رول اویناوی کوز آلدمزده اولوب، ایکنچی یاقدن آنڭ اوزینه مخصوص رساله‌لری‌ده بولدیغندن بو طوغریده سوز اوزایتورغه لزوم کوریلمی؛ فقط شو ایکی نقطه‌نی‌غنه آرتدره‌سی بار:

۱) حفظ صحت دیگاچ کوب آدملر ته‌ن سلامتلگن گنه فهم ایته‌لر. بو، بیك زوریا ڭلشلقدر. مساهله‌در. حفظ صحت، ته‌نگه خاص توگل، اول ایکیگه بولنه: حفظ صحت بدن، حفظ صحت روح. بولار غالبا بر برینه باغلانالر. شویله‌که ته‌ننڭ کوب آورولرندن روح متأثر بولا و بالعکس. شونڭ ایچونده «عقل و روحنڭ سلامتلگی ته‌ن سلامتلگینه باغلیدر.» دیلر. دخی روحنڭ اوزینه‌گنه خاص بولغان بعض بر آورولرده بولا. مثلا: قای بر آدملر ته‌ن جهتندن بیك طازا کورندیکلری حالده، عقل و قوهٔ معنویه‌لری و نیرڤالری سلامت بولمیدر. علم روح علماسینڭ بیانینه قاراغانده دنیاده بولغان جمیع بوزوقلقلر، اخلاقسزلقلر: مثلا سؤ قصد، قزولق، اورونسز آچولانوچیلق، سوگنوچیلك، کبر، چاماسز صارانلق، اورونسز به‌یله‌نو و ماقطانو کبیلر همه‌سی آدمنڭ روحا آورو بولوندن طوادر.

قای بر آدملرده دائما و سببسز اچ پوشو، کوینو و هیچ بر سببز طاریغولر بولا. مونه بولارده سوداویلك، ایسته‌ریکلك کبك روحی آورولردن طوادر. روحی آورولرنڭ حصولی بیك تدریجی بولغانلقه، کوب کشیلر آنی وقتنده سیزه آلمیلر؛ اول نغایا، تامر جه‌یه. دخی آنڭ بتویده جسمانی آورولرغه قاراغانده ئلله نیچه درجه مشکل بولادر. هم ضرریده، گرچه مادتا کورونماسه‌ده، بیك مدهش بولوب، کشینڭ معنوی حیاتن، روحانی قوه‌لرن اوتره، عقل و محاکمه‌سینه ضعیفلك بیره. ۲) حفظ صحت نظریاتندن باشقه‌لری حقنده تلمزده اثرلر

بولغالاسه‌ده، بوکونگه‌چه گیمناستیکه حقنده بر نرسه‌ده یوقدر. هم بونڭ‌عملی جهتی‌ده بزنڭ‌طرفدن برده اعتبارغه آلونمی. حالبوکه عقلی اشلر بلن مشغول آدمگه بو افراط ضرور نرسه‌در. بوڭا اوز یناڭ تیوشلی اهمیتنی بیروب، شول حقده تعلیماتنی تلمزگه نقل ایدوچی بولسه، گوزه‌ل اولور ایدی. خصوصاً مولّفیرنڭ روسچه‌غه ترجمه قیلنغان «مینم اصولم» نام اثری تلمزه کرتلسه اوز بابنده بر خزینه بولور ایدی.

علاءالدین عرفانوف.

شعر:

صاڠغراو

قوللرن بوتاب سویلیدر بر کشیگه بر کشی
چونکه صاڠغراو آنڭ، هیچ نی ایشتمی ئیبده‌شی.
«نی دیسڭ؟» دن باشقه سوزنی أیته آلمی صاڠغراو
بار جوابی «مین ایشتمیم، نرسه؟» دیب تکرار صوراو.
گر قولاغی بولسه، سوزنی آڭلار ایدی آڭلاوون؛
بو کوره چاق ئیبده‌شینڭ اوزینڭ قیملداوون،
ئیبده‌شی عاجز بوله‌در، آڭلاته آلمی سوزن.
صاڠغراو قاتقان طوره، بر نقطه‌غه تککان کوزن،
قوللرن بوتاب قولاغینڭ توبنده قچقره،
یوق؛ ایشتمگاچ ایشتمی، آخقابه‌ده تیك طوره.
قچقروب باقروب سویله‌ونیده ایشتمی بو اوطون،
ئیبده‌شی شلکه باشن هیچ آڭلاته آلمی مقصودن.
یخشیلق برله‌ن سوز بنی اڭلاتونی تاشلادی،
صاڠغراونی قچقروب شه‌بله‌ب سوگارگه باشلادی.
سوککاننده آڭلامی تیك قولنی بولغاونی کوره
اول همان اوّلگیچه آوزی قیملداونی کوره.
عاجز اولغاچ ئیبده‌شی کیتدی بو برده طورمادی
یخشی یمان سوز آراسن صاڠغراو آیرمادی.

***

صاڠغراولر توسلی نادانلرغه حکمت آڭلاتام
دیب آزابلانغان کشیلرگه اوزم مین شاق قاتام.

م. غفوری.

تل مسئله‌سی.

معتبر «شورا» مجموعه‌سینڭ ۲۲ نچی عددنده هادی أفندی اطلاسینڭ ۲۹۰ نچی نومیر «ایدل» ده یازلمش بزم سوزمزگه جوابی درج ایدلمشدر.

۱۷ نچی «شورا» ده هادی أفندی أصل تورك سوزی اولان «قالا» لفظینی عربلرنڭ قلعه سندن بوزولغان دیمش ایدی. بزلر «قالا» تورکنڭ اوز سوزی، سوبل‌شوده مصدری و بارچه مشتقلری توركچه استعمال قیلنه‌در؛ «قالا» «قولا»نڭ آزغنه تورلنگانی «قولانمق» مصدرندن «قولاندم» «قولات» کبی بارچه مشتقاتلری استعمال قلنه و بوندن اوتری بو سوز خالص اوز تلمز دیمش ایدك. هادی أفندی ایسه بونی أصلسز دعوی دیگاندن صوڭ، مثلا نیندی بر روس، خالص تورکنڭ «یورتاول» نی روس سوزی دیو دعوی ایتدیکی کبی بزم آرامزده‌ده موندی دعوا چیلار بولغالی باشلادی دیب یوللو وادبلی بر تمثیلده کیتروب قویادر. بنده یات ملتکه ایکنچی بر ملتنڭ تلی کرمکنی مغلوبینگه گنه حصر ایدوب، روسلارنڭ تورککه مغلوب بولدیغی آز وقت، تورکلر مدنیتسز قوم بولدیغندن روسلارغه برده تأثیر ایتمگانلگینی، ایتسه‌ده یوق حکمنده ایدیکینی‌ده، روسلق تعصبی‌برلن یازوچی بر روس محرر ینڭ سوز بنی‌ده دلیلگه کیتره‌در.

و بوندن صوڭ علاوه قیلوب أیته در: عرب توركدن آلورغه قایده، تورکنڭ عربکه نه مدنیت ونه سیاست جهتندن توزان چاقلی تأثیری بولماغان، بلکه عربلر مدنیتلری، عرف و عادتلری، تل وبازولاری ایله تورکلرنی‌گنه توکل، بتون مسلمان عالمینی مغلوب ایتکان و بوندن اوتری «قلعه» نڭ «قالا»دن آلغانینی خیاللانغانچه بلکه «قالا» نڭ «قلعه»دن آلنووین اویلارغه تیوشلیدر دیو، سوزنی تمام کیسوب ایتکاندن صوڭ «قلعه»نڭ عربچه لغت

معنالرینیده یازادر.

ایمدی بزم، هادی أفندیگه سوزمز: بزلر هادی أفندی أیتکانچه «قالا» نڭ «قلعه» دن آلنووبنی اوبلاب قاراغان ایدك لکن هر بر اوی اویلاغانچه طوغری بولوب چقماغانلغینی ده خاطرمزگه آلوب، بو «قالا» سوزی بزم اوز سوزمز بولمقنی بز آرتق طابمش ایدك هم بوڭا لغتمزده قوللانوب تورغان مشتقاتلرینی دلیل ایدوب کورگازگان ایدك. بو کونده هم بزم حاجترخانده روسلرنڭ «کرەپوست» دیدکارینه «قولا» دیلەدر. أما هادی أفندینڭ کورشی آوللارندن کیلگان قردەشلرمز ایسه «کرپپست» دیلر. بونڭ سببی آلارده غی، مغلوبیت بزده طارالوب یتمگانلگیدر. ینەده شونی ..من «قولا» مطلق «حصار» معناسنده، «قالا» نی شوندن آز تورلەندروب «شهر» گه استعمال قیلالر.

بو مادەده تورك استعمالینی تیکشروب قاراسەق طوغریسی بزمچه کورینەدر. بزم حاجترخان اطرافنده یارطی مدنی نوغای طائفەسی بار، بولار جای کونلرنده کییز اویلر بلەن بولونلقلارده طورالار. قازان آستینه یاققان نرسەلری حیوان تیزەکاری بولا. شول تیزەکنی توگەرەك ایتوب تزوب یاغالار. تیزەکارنی توگەرەك ایتوب تزوگه بیوردقلارنده بیك فصیحقنه بر لفظ برلن «قازان آستینه تیزەك قالا!» دیو بیورالر. ایمدی آڭلاشلسه کیرەك: «قالامق» بر نرسەنی توگەرەك ایتوب بری اوستینه برینی تزمك ایمش.

بو — عربلرنڭ «حصار» یاکه «قلعه» لرینه، تورکارنڭ «قالا» یاکه «قولا» دیمکلری اوز تللرنچه بولغانلغی بولمادیمو؟ داغستان طرفنده خالص تورکیچه سویلەوچی «قومق» اسمنده خیلی قوم بار. بولار «حصار» نی «قالا» دیب سویلیلر. قزلر قالاسی یاننده «قوم قالا» دیگان اورون بار. بر آز یللرغه قدر شونده روس حکومتینڭ عسکری طورادر ایدی. اول اورون یالغز توگەرەك ایدوب ئویلگان قوم «کرپست» دن عبارتدر.

ایکنچیده، عرب تلنده «قلعه» مادەسی بارلغی وآنڭ لغت معناسی قوپارمق وبوندن اوتری «قلعه» نڭده قوپارلمش بر نیچه نرسەلرگه أیتلدیگینی بز انکار قیلمیمز، لکن هادی أفندینی عربکه یات تل کرمگانلکدەگی دعواسندن بر آز تنزل ایدوب، آزغنه بولسەده کرگان بولور دیب أینوینی اوتنەمز. طوغریسی عرب لغتنده «معرب» دیو تنبیه ایدیلوب کیتکان لغتلرنیده بر مرتبه کوزدن کیچرونی صوریمز.

اوچنچیده، تاریخ باشلانغان کوندن بیرلی دنیاغه معلوم اولان ایللی میلیوندن آرتق بر قومنڭ لغتی بر اوچ قدر عرب لغتندن یارلی بولمغینه بز هیچ بر وقت اشانمیمز. آنجق اوز لغتمزنڭ قدرینی بلمیچه، اوز لغتینی یات لغتکه تطبیق قیلوچیلرغه پوشونغانلغمزنی بلدرەمز.

عربلر مدنیت ایله بارچه مسلمان عالمینی مغلوب ایتدیلر، دیدیکینه هم بر نیچه سوز أیتوب کیته سمز کیلەدر. عربلرده اسلامدن ئلوك مدنیت یوقلغینی، مدنیت، ترقیلر عربکه اسلام برله کرگانلگینی وشو اسلام سایەسنده بتون اسلام عالمینه غلبه چالدیغینی واول مدنیتده تورکلر برگه بولغانلغینیده أیتەسمز کیلەدر. عربلرنڭ صوغشلری قوللارندەغی قوراللری ایله هجوم گنه بولوب، حصار کبی مدافعەلرنی یات ملتلردن کوروبکنه اشلەگانلکلرینی دعوا ایتەمز. حتی رسول الله صلی الله علیه وسلمنڭ خندق صوغشنده غی اور قازوب، قومدن «قولا» یاصاب، کیڭ چقور ایله مدافعەسیده یات ملتدن اولان سلمان الفارسی مشورتیله اولدیغی تاریخده ثابتدر دیەمز.

عرب تلینڭ بزگه کروی سیاستدن آرتق دیانت سببیلەدر دیەمز. دینمزنڭ احکامینی بلدرگانده وقت، زمان، حاضر وبونڭ کبی سوزلر بیك کوب سویلەنگانلکدن اوز تلمز اونطولوب قالغان. مرجانی حضرتلری صاناغان مکدن آرتق عرب سوزلری کوبسی شاکردلر آراسنده شایع بولغان لفظلردر. عموم تورك آراسنده دگلدر. شاکردلر تلینه اول سوزلرنڭ کرمکلگینه اوقوغان کتابلرینڭ عبارەلرینی کوچروب، مناظره قیلمقلری زور سبب بولادر. بو کونگی اش

کبی یادمده: هادی افندی کبی بر مناظره غه عاشق، آتاقلی بر شاکرد، سلم قاضینڭ ایکی اوچ سطرینی اوقوب بیهره در ایدی. شونڭ کبی وقتده غی عرب تلینه مجتهدنمو هادی أفندی ده بزم خالص تورك سوزمزنی عرب ایته‌رگه بیك طروشادر. طروشوب بولدرا آلسه آثار اعتراف ایدودن چیگنمیمز، لکن اش بولدرونده‌در.

«ایدیل» نومر ۳۰۷

ترجمه.

معتبر «اقتصاد» نڭ صوڭغی ۱۱ نچی نومرنده ابو الطیب المتنبی نڭ

ولم ار فی عیوب الناس عیبا * کنقص القادرین علی التمام

شعرینی ذکر ایدوب تاتارچه‌غه ترجمه سینی صورالغان. توبانده بر نیچه تورلی ترجمه‌لر عرض ایته‌م. ایسته‌گان کشی تلاگانن صایلارغه وباشقه‌لرن طاشلارغه اختیارلیدر.

معناً ترجمه‌لر:

۱) قای براونڭ قولندن اش کیلمیدر
آنی عیب‌لب نیشلیسن، اشدن طویسه؟
«مینمچه ایڭ زور عیب شول کشیده
باشقاررلق اشنی براو بولده قویسه.»

۲) قای براونڭ اش اشلارگه حالی توگل
آنارده عیب، قیوق بارده کیته؛
«مینمچه ایڭ زور عیب شول بنده ده
باشقاررلق اشنده کیمچیلك ایته.»

۳) مینمچه کشیده ایڭ زور عیب،
باشقاررلق اشنده کیمچیلك ایتو.

٤) باشقارالغان اشنی براو یولده قویسه،
مینمچه ایڭ زور عیب شول کشیده.

٥) کوچسز کشی اشنی آلوب بارالماسه،
خدایم آندایلرنی باغشلاسون؛
کوچی یتکان اشنی براو اوچلاماسه،
بیره‌چك جوابینی صاغشلاسون.

٦) باشقارالغان اشنده کیمچیلك ایتو
کبی عیب نی کشیده هیچ کورمادم.

۷) باشقارالغان کشینڭ کیمچیلگیدای
عیبنی من خلقده هیچده کورمادم.

مذکور شعرگه دائر حکایه.

بورون زمان مصرده بر سائلچی
جر جرلاب، طافماق أیتوب کونن کورگان،
اوزینه بیرگانلرنی کوککه آشورب،
بیرمگاننی ات ایتوب سوگوب یورگان
ماقتالورغه بیك یاراتقان مصر شاهی،
شونڭ ایله آلدانوب عمر سورگان.
ماقتالوب شهرتنی چغارام دیب
طافماقچی‌غه - نی صوراسه شونی - بیرگان
امیر آکا ایل آقچه‌سن بیرگان صاین
تیگی، طمعسین آرتدرغان توبنن تورگان.
خیرچی یرطقلارن آچقان صاین
جوله‌ر امیر بیت المال دن کیوندرگان،
طباق آطلانوب یوگورگان بر تیننتاك نی
خزینه‌دن سیمرگان آطقه مندرگان.
کورمگاننن کورگان عرب شه‌ب تلانه
صدقه‌نڭ ته‌می آنارغه یوگورگان؛
ربالانه، امیرگه جانن صاتا،
آرغماق‌غه ابار صوری، یتمی جوگان؛
خانم جانم سن هر اشنی بتونلیسن
سن بتوشدرمگان اشنی هیچ کورمگان
«مینمچه ایڭ زور عیب شول کشیده
حالندن کیلگان اشنی بتورمگان»
امیردن بوله‌ك آطم توگال لنسون
آکاکرك آبزار، پچان، فلان توگان.

سعدی.

تربیه و تعلیم

پیداغوغیا.

نحو قاعده‌لری.

لغت - عالم و جاهل ، معلم و شاگرد ، تجار و صانع کبی هر صنف آراسنده فکر آلشونك قورالی بولغانغه ، وطن‌نك مادی و ادبی ، علمی و صناعی جهتلردن آلغه کیتووینك طاشلری آنك غنه اوستینه صالنورغه تیوشلی « نق بیر - نیگز » بوله‌در. شونك ایچون ، مدنیتدن بر تورلی مرتبه‌گه ایرشونی تله‌گان امتنك افرادینه آنی نغتو برنچی لازم اشـدر . هر وطن‌نك آلغه کیتوی ، عملی برلن آنکا خدمتی مقدارنچه بوله‌در. وطن‌گه خـدمت ، تلگه و آنك موقوف علیهسی بولغان قواعد نحویه و انشـائیه‌گه یابشو برلنگنه بوله‌در .

مکتبلرده قواعد نحویه‌نی اوگرتودن مقصود ، او- قولغان وبازلغان، سویلنگان و ایشتولگان سوزلردن آکلانغان نرسه‌لر، متکلمنك مرادی بولوچیلغینه تمام شبهه‌سز اشانچ حاصل ایتو و هر سـوز و یازودن مرادنی درست آکلاوغه و آکلانوغه عادتلندرودر . دخی بو منتظم قواعدنی اوگرتونك فکر دائره‌سین کیکایتوگه و اخلاقنی توزانوگه بیوك تأثیری باردر . چونکه لفظ برلن فکر و خلق آراسنده برسینك بوزو لوی برلن غیرلری ده بوزلورلق و توزلوی برلن توزالورلك نفسانی مناسـبتلرنك بارلغی علم نفس قاعده‌لرنده مقرردر .

خاصلا براق بیان اولنسه ، مکتبده قواعد نحویه اوگراتودن مقصود ، شـاگردلر دنیاغه چققاچ لازم وظیفه‌لربن اوته‌و ایچون سویله‌وده یازوده تل‌گانلرنچه تللربن قوللانا آلمقدر . اول وظیفه‌لری یا مادی یا ادبی بولور. اگر وظیفه‌لری زراعت صناعت تجارت کبی مادی بولسه ، قواعد، مکتبده وقتلرنده غنه او- گره‌تلوب مکتبدن چقو برلن اوگره‌تو و اوگره‌نو طوقتالنه‌در. اگر وظیفه‌لری ادبی بولسه ، (بوکا علم جمیع فنلری برلن کره‌در) اوقوب طوقتاغانچه قواعد نحویه نی اشلـه‌تب اوگره‌نه بارمق لازم بولادر. بو وظیفه ایه‌لری ، چققاچ طبیب یا طبیعی یا مهندس یا معلم یا مترجم یا یازوچی یا قاضی یا باشقه‌چه مملکت اداره سینه تعلقلی اشلرده مستخدم بولاچق کشیلر کبیدر . بو ذاتلردن هر قایوسینه اوز أشلری حقنده سویله‌گانده و یازغانده هیـچ کشینك توزاتوینه محتاج بولمازلق و تله‌گانلرنچه‌گنه فکرلربن تعبیر ایته آلور- لق قواعد نحویه‌نی اوگره‌نمك لازمدر .

بر امت عالملرینك بلگان نرسه‌لرینی آنا تللی قوملرینه بلـگرتودن عاجزلـکلری، شول امتنی مدنیت عالمندن بتونلی کیری چیکـدرورگه اوزیگنه بیته طورغان بر سببدر . بو نکته‌نك بصیرت اهلینه خفاسی یوقدر .

شاگردلرگه قواعد نحویه‌نی اوگره‌تو، کیله‌چکده تله‌سه نیندی (مادی می ادبی می) وظیفه‌لربن اوته‌و ده غیرگه محتاج بولماسونلر ایچون بولسون، قواعد دن مطلوب غایه‌نك مرکزندن چغارمیچه‌غنه بولورغه کیره‌ك . شولای بولغاچ بونده علمی بحثلر منطقی تعلیللر، فلسفی حکمتلردن هیـچ برین قاتشدرمازغه کیره‌ك . چونکه بولای ایتونك نحودن غرض‌گه هیچ مناسبتی یوقدر. مگر کتاب سنتدن احکام شرعیه استنباط صددنده بولغان کشی ایچون عرب تلینك نحو صرفنده بونلردن حاجت قدرلیسی یاراسـه یارار. یاکه عالم لغوی (فیلالوغ) بولماقچیغه .

قواعد نحویه اوگره‌تونك طریقلری کو بدر . لکن آندن مطلوب غایه‌گه ایرشـدره طورغانین صایلاب طوری کیترو ایك چیتن اشدر . شونك ایچونده بو بابده پیداغوغلر تورلی یولنی اختیار ایتوب هرقایو سی اوزینك یولین تورلی دلیللر برلن قوتلیـدر . شونك اوستینه ینه اشنك ایك اهمیتلی جهتی معلملرگه

تابشرالر، چونکه طریقلر نه قدر تورلی و گوزل بولسه‌لرده معلملر کیتوره آلغان فائده‌نی هیچ برسی کیتوره آلمیلر. آنلارغنه علمنك روحی و تعلیمنك سرلریدر.

آلایده مین بو اورنده معلملرگه تذکره بولسون ایچون برر طریقنی بیان ایتمکچی بولامن:

بالالرنك برنچی مرتبه‌سی - بو مرتبه‌ده بالالرنك عقلی قواعد فهم ایتارلك بولمغانغه آنلرنی کیلچکده قواعد فهملرگه حاضرلمك ایچون مقدمه‌لرگه تمرین و تعوید ایتمکمز لازمدر. بو حاضرله‌و کلمه‌لرنی درست و ماتور ایتوب سویله‌رگه و مخارج حروفنی رعایه‌گه الفبا و مطالعه کتابلربن درست و دقتلی مطالعه‌گه عادتلندرو برلن بولور.

بوندن صوڭ آنلرغه اسملر (۱) و صفتلر و فعل آراسنده‌غی آیرمالرغه تنبیه ایتلور. بو سوزلرنك معنالربن آڭلاتوده بالالر آڭلی طورغان ایتکنه بیك ساده بیك ینگل بیان قیلنور. مثلا دیبولور: سزنك کوزکزگه کورنه طورغان هر نرسه‌نك بر سوزی باردرکه اول سوزنی ایتکاچده اول نرسه کوڭلگه کیلدر. طاقتا، خریطه، بور، مکتب، یورت کبی. بوندی سوزلرگه «اسم» دیلر. دخی هر کوزکزگه کورلگان نرسه‌نك آیرم بر حالی باردر: مثلا کوره سز طاقتا قارا. کاغد آق. بور قاتی. مامق یومشاق. یول کیاك. صوقماق تار. دخی شولای بوندی حاللرنی بلدروچی سوزلرگه «صفت» دیلر. بس آق، قارا، قاتی، یومشاق، کیاك، تار دیگان سوزلر صفتلردر. دخی سزدن برگز نیندی بواسه‌ده بر اشنی اشلسه اول اشکه «فعل» دیلر.

بو وقتده آنلرغه اشنڭ نی بولغانین کوزلری آلدنده اشله‌توب کورستلور. مثلا آرالرندن برینه طوررغه قوشار، طورغاچ اوطوررغه قوشار، صوڭره ایکنچیلرندن صورار: بو نی اشله‌دی؟ آنلر البته،

(۱) بو اورنده‌غی اسما و صفاتدن مراد مخصوص بولغانلریدر. اما جومردلق باطرلق کبی مفهوملری معنوی بولغان اسم وصفتلرنی اوگرتو ایکنچی مرتبه‌گه قالدرلور.

طوردی و صوڭره اوطوردی دیب جواب بیره چکلر. صوڭره ایتور: مونه ایندی سینك «طوردی» و «اوطوردی» دیگان سوزلر آنڭ اشین بلدردی. بوندی بر نرسه‌نك نیندی بولسه بر بر اشن بلدره طورغان سوزگه‌ده «فعل» دیب ایته‌لر، دیر. بوندن صوڭ شولای ایتوب ماضینی مضارعدن و غیرلرندن آیرتر.

قایچان بو اسم، فعل، صفتلرنی تمام آڭلاولر ینه قناعتلنسه آوزدن یاکه یازو برلن بیك کوب اسملر فعللر صفتلرنی صایدرر. بونلردن قایسی اسم وقایسی فعل و صفت ایکانین آیته باررغه قوشار. یاکه الفبا کتابندن بر قطعه‌نی مطالعه ایتارگه قوشار. صوڭره اسمگه کیلگاچ بو اسم، فعلگه کیلگاچ بوسی فعل، صفتغه کیلگاچ بوسی صفت دیب آیته باررغه قوشار. یاکه بر قطعه‌نی آلدنده مطالعه ایتدروب آڭلاتقاچ قایسی اسم و قایسی فعل، قایسی صفت ایکانین اویلرنده یازوب کیلورگه قوشار. بوسی ینه کوزلراك صایلادر.

بالالر اورتا مرتبه‌ده - بو مرتبه‌ده بالالرنك قواعد نحویه‌گه باشلقلر اوگره‌نوب حاضرلکلری بولغانغه قاعده‌لر اوگرته باشلامق جائز بولور. بونده اول اسم، صوڭره فعل، صوڭره صفت، صوڭره مفرد، صوڭره جمعلرنك تعریفلری اوگره‌تلور. بوندن صوڭ زوراوی زوراویلر، اوی توبه‌سی کبی مرکب ناقصلر، صوڭره فعل فاعلدن مرکب جمله‌لر، صوڭره مفعول برلن فعل، صوڭره مجهول فعللر اوگره‌تلور. شول آراده مناسبت برلن ضمیرلر و حرف جرلر و ظرفلر هم تعریف ایتله بارر.

یوقاری مرتبه‌ده شاگردلر - بو مرتبه‌ده جمله‌لرنك اسمیه و فعلیه‌لری ایکنچی جمله‌گه ربطی بولماغانلری و بولغانلری اوگره‌تلور. بونده شولایوق کوب مثاللر برلن صرف قاعده‌لری هم کوڭلگه یازولب قالورلق ایتوب تطبیق برلن اوگره‌تلور.

احمد جان مصطفی

الفبا تعلیمنه دائر قاعده‌لر.

بر ملتنڭ ترقیسی ادبیاتینڭ ترقیسنه باغلیدر. بر ملتنڭ ادبیات اوچاغی سوندی دیمك، اول ملتنڭ ترقی وتعالی چوربالری صووندی دیمکدر.

ادبیات: ملتنڭ ترقیسینه سبب اولدیغی کبی ادبیاتنڭ ترقیسینه‌ده بر نیقدر سببلر وار. جمله‌دن بری قرائت و الفبالرمزنڭ لازم درجه‌ده کامل اولمقیدر. حاضرگی الفبا کتابلرمزنی اوقوب قرائتکه توشکان بالا ایله، ایجك اوقوب قرائت تانیغان بالا آره‌سنده فرق بیك آز اولوب هر ایکیسنده‌ده قرائتکه توشنو اتفاقی، کوز وتل کونودنگنه عبارتدر. بوقسه بالاغه بر قاعده بلدروبده، شول قاعده موجبنچه دگلدر. زیرا بر حرفنڭ نه وقت ساکن ونه وقت حرکه‌لی، حرکه اولغانده حرکات ثلاثنڭ قایسی ایدیکینه بو کونده قاعده یوقدر.

تل قاعده‌دن چیغارلمای قاعده تلدن چیغارلدیغندن بو طوغریده قاعده‌لر ازلنسه بر نیقدر قاعده تابولاچاغنده شبهه یوق. شول قاعده‌لر موجبنچه الفبا کتابلری ترتیب ایدیلوب بالالرغه تعلیم ایدلسه بالالرنڭ حقیقی اوله‌رق قرائتکه توشنوب اتفاقیلقدن قورتلولری امیدلیدر.

بو اش کوبدن وجودکه کیله‌جك اش ایسه‌ده بعضمز زورایوب وبعضمز اوزن‌توبان صاناب یاخود بعض برلرنڭ تنقید اسمی ویره‌رك اورنسز هجوملرندن تارتینوب میدانه چیقماغان بر اشدر.

متوفی فیلسوف طالستوی جنابلری عسکری حالده ایکن الفبا کتابلری حقنده پك کوب خدمتلر قویدیغی، تاتارینڭ قاره کریستیان روس ایکن هوا کیمه‌سی یاصی باشلاغانده (یاصی آلو، آلماو دیگر مسئله) باشقه، کاپیتان ماتسیویچ وغراف سیپیلین کبیلرنڭ تاتارینقدن کولو آنڭ حقینه تجاوز کبی اشلری هیچ برکور یلمدیکی هرکمنڭ معلومیدر.

شویله اولدقده اوزینی زورایتمق وکچره‌یتمك یاخود قورقاقلق ایتمك اررنی بو اورن دگل، بلکه «قرنچه قدر نچه» فحواسنچه اقتدارچه اش اورنیدر.

الفبا تعلیمی حقنده اولان قاعده‌لر خصوصنده کوبدن فکر یورته ایدم. بوسنه قزانده ایکن عبدالله عصمتی جنابلری تاغیده شوقمی آرتدروب جدی ملاحظه قیلویمه سبب اولدی. شول سایه‌ده بر نیچه قاعده‌لر تابدم، بونلر اوزه‌چه کلی شیلر اولوب تخلفلری آزدر.

بر وقت هادی افندی مقصودف جنابلری بو حقده بر نیچه قاعده‌لر عرض ایتمش ایدی. اول زمان تنقیدچیلری بر نرسه اولسه، اورنلی اورنسز «په‌ره‌مه‌چ» دیو کوله‌لر ایدی.

طبیعی بنمده قاعده‌لرم مقصودفنیقی کبی، هر حرفنڭ حرکه‌سنی کوسترمك ایچون حروف املادن برینی قوللانمقدن عبارتدر.

شویله ایسه‌ده بنم، ۳ نچی و ۴ نچی قاعده‌لرم حروف املا استعمالن یارطیغه‌غنه قالدروب «په‌ره‌مه‌چ» اوقورغه کوسترمای «پره‌مچ» دیو یالگز بر های رسمیه‌نی قالدره‌در. الحاصل حاضرگی زمانده حروف املا نیقدر استعمال ایدیلسه بنم قاعده‌م موجبنچه‌ده شولایغنه استعمال ایدیلورگه تیوشدر.

بنم مقصودم، بو قاعده‌لرنی ملته قبول ایتدرمك دگل، بلکه یالگز ملته عرض ایتمکدر. ملت اوزی یاراغان ویاراماغانن آیروب آلور.

برنچی قاعده: هر حرفنڭ حرکه‌سنی کوسترمك ایچون حروف املادن بری قوللانلور، (به‌بی‌بو) کبی.

ایکنچی قاعده: تاتارچه‌ده حروف املا بیشدر. و، وُ، الف، یا، های رسمیه. عین معناسنده‌غی کوز لفظی (کُوز) شکلنده، فصول اربعه‌نڭ بری بولغان کز لفظی (کوز) صورتنده یازیلور.

هر بر حرفنڭ حرکه‌سینه علامت اولمق ایچون حروف املادن برینی یازمق، نیچه یلدن بیرلی دورت بولوب کیلگان حروف املانی بیش ایتمك اوستدنگنه قاراغانده آغر وکیلوشسز کبی کورینسه‌ده روسلرنڭ ш و ч حرفلری بولا طوروب، شول ایکی حرف ایله افادهٔ مرامده ممکن اولدیغی حالده

جزئی بر تخفیف ایچون III حرفی استعمال ایتولرنی، بتون دنیاده رسمیلك حکمن آلغان مکمل ادبیاتلی فرانسوز لساننده (T) ت یازیلوب (S) س اوقولماسنی خاطرگه آلورساق، فوائد عظیمه‌نی جلب ایچون یوقاریده‌غی ماده‌لرنی قبول ایتمك آغر کیلوشسز اولماسه کرك ظننده‌یم.

اوچونچی قاعده: حرکه‌لری بر بولغان ایکی حرف ینه‌شه کیلسه‌لر حرکه‌لرینه علامت اولمق ایچون ایکی حرف املا قویلماز، بر کافی اولور. بلو کلو اچو، کجه ئنه، قنی تمی کبی. بولو، کولو، اوچو که‌جه، ئه‌نه، تیمی، قینی دیو یازلماز.

اما التباس واقع بولا طورغان اورنارده حرف املا ایکی یازیلور. مثلا تقسیم معناسنده بولغان (بولو) کبیلرده بر واو یازیلغانده التباس واقع بولا چغندن تقسیم معناسنده بولغاننی ایکی واو ایله یازیلور.

دورتنچی قاعده: حروف املانك بردن صوك کیلگان حرف هر وقت سکونلی او قولور؛ شول حرفدن صوڭغی حرف، حروف املادن بری یاخود سکونلی اولماق شرطیله. آلدی، باردی کبی. بالق کلمه‌سنده لامدن صوك سکونلی حرف کیلگانگه لام سکونلی بولماغان. بعض ماضینك واحد وجمع متکلم صیغه‌لری ایله ادات خبر بولغان (در) علامتلری بو قاعده‌گه خلاف کورینسه‌ده، خصوصی بونلرده، واو محذوف تخفیف ایچون. یاخود بتونلای واو بران یازارغه کرەك دیمز.

بیشنچی قاعده: بر کلمه‌نك آخری ساکن اولسه (قاعده موجبنچه ساکن اولمق تیوش) حرف آخر ایله ماقبل آخر آره‌سنده حروف املادن بری اولمازسه ما قبل آخرنی فتحه‌لی اوقورغه تیوش. کوەچ، اولن: کورك، ایلك، بیلو کبی.

مدرسهٔ حسینیه معلملرندن،

صلاح الدین کمال الدینوف شاهبرزاوی.

مراسله ومخابره

طرویسکی. حضرت عمر حج ایتدیکی وقتده کعبه شریف ایچنده آلتون وکموش همده باشقه هدیه‌لر صالنمش بر صندوق وار ایدیکی امام بخاری صحیحنده مذکوردر. اسلام مملکتلرنده بعض شهرلرده صندوقلر وار، بونلر ایسه صحیح البخاری ذکر ایتمش حدیثگه امتثال یوزندن قویمشارمی یاکه باشقه بر وجهلری وارمیدر؟ بو طوغروده «شورا» ده بیان بیورلسه ایدی.

احمد بن حسین العبیدی.

«شورا»: — اسلام مملکتلرنده یورمادیکمز، مسجدلرنده اولان صندوقلر حقنده برشی اوقومادیغمز ایچون بو طوغروده فکر بیان قیلورغه اقتدارمز یوق. آلتون وکموش صالنوب طورمق ایچون عصر سعادتده کعبه ایچنده بر صندوق اولدیغی یالگز بخاری صحیحنده گنه دگل بلکه کتب ستەنك باشقه‌لرنده‌ده وار، حتی حدیثنك راویسی اولان ذاتلردن بری، چیت مملکتدن کعبه ایچون امانت طریقنچه کموش آلوب کلدیکن کندیسی‌ده روایت أیلر. حضرت عمر صوڭنده‌ده مذکور صندوق اوزرینه آلتون وکموش صالنوب طورمشدر. عبدالله بن زبیر کعبه‌نی مذکور صندوقده اولان بایلق ایله تعمیر ایتدیکن ظن قیله‌لر. شوندن صوك بو صندوق حالندن آرتق معلومات کورلماز. حافظ ابن حجر فکرینه کوره مذکور صندوقده بیغولمش بایلق، حاجت اولدیغنده کعبه‌نی تعمیر ایدر ایچون دیه ایدلمش اعانتلردن عبارت اولور ایدی. اوشبو سبب ایچون، حضرت رسول مکه‌نی فتح ایتدیکنده مذکور خزینه‌نی شیبه حمایتنده قالدرمش وآقچه‌غه محتاج ومضطر اولدیغی وقتده‌ده حضرت ابوبکر هم بر درهمنی اولسون آلمامشدر. اسلام مملکتنده بعض جامعلرده صندوق اولور ایسه

مجرد كعبه‌ده اولان صندوقغه اوخشاسون قصدی ایله‌گنه قویلمامش اولسه کرك . خاصیت ومعنا ، صندوقنك اوزنده دگل بلکه ایچنده اولان نرسه‌سنده‌در . اهل علم ، رسول اکرم‌گه متابعتنی خیرلی بر اش کورر اولسه‌لر وسیله‌لرده دگل بلکه مقصود بالذات اولان اشلرده متابعتنی خیرلی کوررلر . « رسول اکرم اوینك زیت‌مایی یاندرمش » دیه بوکونکر وسیه اسلاملری ایچنده اویلرنك زیت مایی یاندروچیلر هم‌ده « کوزگی اورننده رسول اکرم صوغه قارامش » دیه اویلرینك زاللرنده کوزگی یرینه تاباقلر ایله صولر طوتوچیلر وارلغی ایشدلمی . بلکه باشقه اهمیتلی اش‌که وسیله اولدیغندن استعمال ایدلمکده اولسه کرك . هر حالده عرب لغتینی بیلوچیلر ایچون مذکور حدیث شریفدن اوشبو نرسه‌لرنی آڭلارغه اورن وار :

١) باشقه بر معقول اورن اولنمادیغنده مسجدلرنك اوز تعمیرلرینه مخصوص اولان آقچه‌لرینی مسجدلرنك اوزلرنده صاقلاب طوتمق شریعت قاشنده جائزدر .

٢) مسجدلرنی تعمیر ایتمك ایچون هر کم طرفندن اعانت بیرلورگه مخصوص صورتده مسجدلرده صندوقلر قویمقدن منع یوقدر . بلکه بویله بر اشنی الڭ ایلك دنیاده رسولمز قرارلاندروب قالدرمشدر .

◆◆

قزان . میشار قومینك اصللری قانغی طائفه‌دندر ؟ فین قومی ایچنده اولان «ماچار» و ڤینگرلر اطلاق ایدلمکده اولان «ماجار» لر ایله بونلر آراسنده بر مناسبت وارمی؟ ماجار و باشقرد قوملری بالامیر و آتیللا وقتلرنده موجود ایدیلرمی ؟ باشقرد قومی اسمی تاریخده نه وقت کورلورگه باشلامشدر ؟ اوشبو مسئله‌لرگه « شورا » ده برر اشارت ایدلسه گوزل اولور ایدی .

احمد طیبوف .

« شورا » :ـ کوب مؤرخلرنك ظنلرینه کوره «ماجار» (مادیار) وباشقرد ، بر قومنك ایکی تورلی اسملرندن عبارتدر . فقط صوڭ وقتلرده اورال بویلرنده قالانلرینه باشقرد اسمی و وینگریه‌ده اولانلرینه ماجار اسمی غلبه ایتمشدر . باشقرد قومینی تحقیق قیلور ایچون اوفا ولایتنه کلمش اولان پره‌یل ، تاغلرنك اسملرندن استدلال ایدوب ماجارلرنك «دیم» بویندن کوچدیکلرنده شبهه‌سی قالمادیغنی اوزمزگه تکرار سویلامشیدی . احتمال که بونلر بالامیر و آتیللا قوماندانلرنده سفر ایتمش و ڤینگریه‌ده اورنلاشوب قالمش اولورلر . میشارلر ابن داسته‌نك « الاعلاق النفیسة » نام اثرنده (خوالسون طبعسی) «المجغریة» دیه ذکر ایدوب‌ده اورنلرینی بوکونگی «تاو یاغی» دیه معروف اورنلرده کوسترمش اولدیغی قوم اولسه کرك . « مجغریه » ایله « میشار » آراسنده یاقینلق بونی تأیید قیلور . قارامزین ، روسیه دولتی تأسیس ایدلمازدن مقدم ، موردوالر ، چیر میشلر ایله برلکده «میشار» اسمنده بر قوم اولدیغنی روایت ایته‌شدر (ج١ص ٣٩) . قارامزین ذکر ایته‌مش « میشار » ایله ابن داسته ذکر ایتمش «مجغریه» بر قوم اوله‌چغی قریب احتمالدر . باشقرد قومنی الڭ ایلك ذکر ایتمش آدم ، ابن فضلان اولسه کرك . کندینڭ بلغارغه اولان سیاحت نامه‌سنده بونلر حقنده بعض شیلر ذکر ایتمشدر . مجارلر ، مجغرلر ، باشقرد و میشارلر هر بری ترك قبیله‌لرندن ایدیکی معلوم . ترك قوملرینك مختلف اسملرندن ، مختلف قوملر اولمقنی فرض ایدرگه یارامادیغنی ایکنچی جلد « شورا » ده بر قدر بیان ایتمشیدك (تاریخمزه عائد اسملی مقاله‌لرگه مراجعت قیلنه) .

◆◆

کرمینه . « بیدل » دیه تخلص ایدلمش میرزا عبدالقادر شاعرنك ترجمهٔ احوالینی «شورا» ده نشر ایتمککزنی توقع ایدرم .

کمینه بهرام بیك ترجمان دولتشاه‌یوف .

« شورا » :ـ بو کیمسه « قاموس‌الاعلام » ده مذکور اولان « بیدل » لرگه باشقه اولسه کرك . ترجمهٔ احوالی بزگه معلوم دگلدر . مرادکزنی یرینه کتوره آلمادیغمز ایچون تأسف ایتدك . معلوماتلری اولان ذاتلر بونڭ ترجمهٔ حالینی یازوب کوندرر اولسه‌لر ممنونلك اوزرنده درج ایدر ایدك . فقط

فرنکلر و مستشرقلر یاردم ایتمادیکی حالده بیش اون سطر قدر اولسون ترجمهٔ حال یازمق قولمزدن کل چکمیدر؟ ایشته مسئله بونده!

◆◆

قزیلجار. ٢نچی جز «آثار» ده ایلك وقتلرده درس ایدلنوب اوقولمقده اولان «بدان» رساله‌سینك مؤلفی معلوم دگل ایدیکی بیان ایدلمشدر. شول فکرگزده همیشه ثابت اولمقده درمیسز؟ بن، بوندن بیش آلتی ییللر مقدم قزانده باصلمش بر «بدان» رساله‌سی کوردم. بونك برنچی بیتنده نه یردن کوچر وبدر، «بدان بهاءالدین العاملی اثریدر» دیه باصلمش ایدی. ظن ایدرسه‌م بو سوزنی یازوچی داملا عالمجان البارودی حضرتلری ایدی. بو طوغروده تفتیش ایدوب یازمق ممکن اولمازمی؟

محمد سید احمد یار عبد الجلیل.

«شورا»:ـ داملا عالمجان حضرت اگرده بو رساله نك بهاءالدین العاملی اثری ایدیکن یازمش ایسه، تحقیقغه مبنی یازمش اوله‌چغنده شبهه‌مز یوق. فی الواقع مذکور اثر، عالم کیمسه قلمی ایله یازلمش اولدیغی آکلاشلور. بونك خلافنچه اوله‌رق «شرح عبدالله» نام اثر، علم صرف ایله آشنا دگل بر آدم طرفندن ترتیب ایدلمش و اوشبو سببدن‌ده فاحش یاکلشلرنی مشتمل اولمشدر. داملا عالمجان حضرتلری بزم استفسارمزغه بناء «بدان» ایله «شرح عبدالله» مؤلفلرینك کیملر ایدیکلرینی حتی بونلرنك بخاراده شهرتلری و استعماللری‌ده یوق ایدیکن سویلامشیدی. شوکا کوره‌ده بزلر «بدان» رساله سی منصور آخوند طرفندن ترتیب ایدلمش اولدیغنی ظن ایدر ایدك. اگرده مشارالیه حضرتلری «بدان» نك بهاءالدین العاملی اثری ایدیکینه واقف اولمش ایسه بو حال بزلرگه اولان افاده‌لرندن صوك اولمشدر، بهاءالدین العاملی حقنده یازلمش متعدد ترجمه حاللرنی قارادق ایسه‌ده بویله روشده بر رساله‌سی وارلغی کوزمزگه کورلمادی. لکن کورماوچی سوزی، کوروچی، ضررینه حجت دگلدر.

زابایقال. بو طرفده ایت سوداسی یهودلر قولنده اولسه‌ده ذبح ایدوچیلر مسلمانلردر. فقط حیوانلر، قویاش چیقمازدن مقدم ذبح قیلنه‌لر. مسلمانلر آراسنده «تونده صویلمش حیوانلرنك ایتلرینی آشامق حرام» دیه بر فتوی تارالمش وشونك سببندن کوب کیمسه‌لر تشویشده طورالر. بو فکرنك شرعیتده اصلی وارمیدر؟ بر جواب یازلسه ایدی.

تیمر علی زایسانوف.

«شورا»:ـ بو کبی هر بر فقه کتابنده مذکور ومفصل اولان مسئله‌لرنی ژورنال و مجله‌لرده بحث ایدرگه لزوم اولماسه کرك. فتوالر، کراهت ومستحبلرگه دائر دگل بلکه یالکز حلال وحرام حقنده‌غنه اولورغه تیوشلی. کیچه‌ده ذبح ایدلمش حیوانلر قربانلقدن حسابلانمقی حقنده امام مالك حضرتلرینك مخالفتی اولسه‌ده ذبح درستلکی وایتی حلاللغی حقنده اهل علم آراسنده مخالفت وارلغنی کتابلرده کوردیکمز یوق. مذکور فتوی اگرده طبرانی روایت ایتمش اولان: «نهی عن الذبح لیلا» حدیثنه مستند اولمش ایسه حدیث عالملری، طبرانینك بو حدیثنی «متروك» دیمشلردر.

عربی اولان بر- ایکی شعرنی اوز تلمزگه شعر ایله ترجمه.

تجنب قرین السوء واصرم حباله
فان لم تجد منه محیصافداره

یمان یولداشنی قوی. تاشلا! محبت بیلرین اوزوب،
اوزه آلماساڭ صبرایت، طورا آنك فتنه‌سینه توزوب.

ولازم حبیب الصدق واترك مرائه
تنل منه صفو الود ما لم تماره

یابش سین! یخشی یولداشقه، تالاشمق عادتك قویوب
تالاشماساڭ تابارسن چن محبت، کیتماس اول طویوب.

تمتع من شمیم عرار نجد * فما بعد العشیة من عرار

آلوب قال! فایده‌نی سینده «نجد» نك خوش گلون ایسناب،
اوزوب کیتسه گلك وقتی تابوب بولماس آنی استاب.

اع. والیی.

تقریض

فلسفهٔ اعتقادیه. دین اسلامده اولان اعتقادلرنڭ و آڭا متعلق شیلرنڭ سرگرندن و معلوم اولان حکمتلرندن بحث ایتمکده اولان بو کتاب، «اوفا» شهرنده «مدرسهٔ عالیه» مدرسلرندن ضیاءالدین الکمالی افندی طرفندن نشر اولنمشدر. اسلام دیننده پك مهم وشول نسبتده فائده‌لی اولان قاعده‌لرنی، علملرنی تورلی اورنلردن ییغوب جملەسینی بر یرده اوله‌رق کندی تیلمزده تدوین ایتمك اصولی اوشبو صوڭ وقتلرده میدانغه چیقدیغی معلومدر. ایشته بو اثر هم شویله مفید تألیفلردن بری اولسه کرك. اورن آزلغی سببلی بو کتاب حقنده اوزون یازارغه ممکنلك اولمادی. شاگردلر، امامlر ومطالعه ایدرگه رغبتلی اولان هر بر آدم بونی اوزلری اوقور اولسه‌لر فائده آلاچقلری شبهه‌سزدر. عبارتی ینگل، اسلوبی گوزل ۳۳۰ بیتلك اولوغ بر کتاب اولدیغی حالده حقی یالڭز ٦۰ تین قویلمشدر.

یاشلر حیاتندن. ۳۲ بیتدن عبارت اولان بو اثرده یاشلرنڭ احوال روحیه‌اری، مسلك ومراملری و عموما کچمش اوچ بیش سنه ایچنده اولان احوال اجتماعیه لری کوسترلمشدر. اوقولورغه و استفاده ایدلنورگه تیوشلی بر اثر اولوب محرری عالمجان ابراهیموف وناشری‌ده «عصر» در.

برنچی یازولرم. عزیزالله سادلیقوف اثری اولان بو کچوك رساله، استرلیتامق شهرنده «نور» مطبعه‌سنده باصلمشدر. بونده بو کونگی باشقردلرنڭ اخلاقلری بوزلنورغه باشلادیغی حقنده بر قدر شیلر یازلمشدر.

لوتسیرنا اوله‌نی. ۲٤ بیتدن عبارت اولان بو رساله‌ده «لوتسیرنا» اولننی اشلاب اوسدرمك یولی اوگرتلمش و آنڭ فائده‌لری بیان ایدلمشدر. بر وآغاچ همده اولنلر حقنده الڭ بای اولغان ترك تیلنڭ بونڭ بر اسمی اوله‌چغنده شبهه یوق بو اسم قرغیز وقازاقلر آراسنده بو کونده هم سلامت اولسه کرك. رساله‌نڭ مؤلفی کریلوف وترکیچه گه ترجمه ایدوچیسی ابراهیم میرزا تریغولف‌در. زیمستوا طرفندن آول خلقلرینه تاراتورغه تیوشلی اثرلردن اولسه کرك.

اهل ـ عیال. عائله احوالی حقنده اولان بو اثر «شرق» کتبخانه‌سی طرفندن ایکنچی مرتبه اوله‌رق «وقت» مطبعه‌سنده باصلوب چیقدی.

نمسه‌لو. «نشریات کریمی»دن ۵نچی جز اولان بو اثر، ایکنچی مرتبه اوله‌رق اورنبورغده «کریموف حسینوف» مطبعه سنده باصلوب چیقدی. بو کونده دنیانڭ الڭ مشهور ملتلرندن اولان نمسه‌لرنڭ کیملر ایدیکن بیلور ایچون الڭ ینگل یول، اوشبو اثرنی اوقومقدر.

بالالر ایچون بولاك. بالالر ایچون قرائت کتابی اولوب عبدالغنی نیازی افندی طرفندن ترتیب ایدلمش و «استرخان» شهرنده «عمروف وشرکاسی» مطبعه‌سنده باصلمشدر.

«قواعد فقهیه»گه دائر.

(انتقاد)

«قواعد فقهیه»، هیئت عمومیه‌سی اعتباریله شایان تقدیر وسزاوار استفاده‌در. بالخاصه ۱۸٦ ـ ۱۹۵ اولان قواعد واونلره عائد اوله‌رق یازیلن تفصیلات غایت واقفانه ومدققانه‌در. بویله بیانات قطعیه وواضحه تورك لسانی اوزره برنچی دفعه اوله‌رق میدانه کیتورلدیکی کبی عربی العباره اوله‌رق یازیلن آثار دینیه‌ده ده امثالنه نادرا تصادف اولنماقده‌در. دها طوغریسی بویله برصورت منتظمه‌ده قلمه آلنانلرینه فقیر بو کونه قدر تصادف ایتمدم.

لهذا بویله بر امر خیره دلالت ایدن .... جنابلرینه تشکر؛ وپك بیوك همت وغیرت صرف ایده‌رك پك چوق تتبعات صوڭنده عمومڭ استفاده‌سنی موجب ومسهل اولان بویله بر اثر نادر المثالی جمع وتألیفه موفق اولدقلرندن استاذ محترم موسی افندی بیگیف جنابلرینی اوّلا تبریك، وبو آغر وظیفه‌یی

تحمل ایدوب صرف منافع اسـلامیه‌یی تسهیل مقصد عالیسیله بو کبی آثار مفیده‌لریله اولاد اسـلامی مستفید ایتدیکلرندن کندولرینه تشکراتمی عرض ایدرم. واحکام شرعیه مجله‌سنك‌ده بر آن اوّل جمع وتصنیفنه صرف همت ایلملرینی‌ده آیروجه‌استرحام ایدرم. ومعلمین کرام ایله مدرسین عظام حضراتنك طلبه‌لرینه فقه دیه «درر، ومختصر» اوقوته‌چقلری یره اونلری قالدیروب ده یرلرینه شو «قواعد فقهیه» یی تعلیم ایده‌چکلرینه امیدم بر کمالدر. هم اویله یاپمالری‌ده لازمدر، نیته‌ککم استانبولده دارالفنون الهیات شعبه‌سنده‌ده «درر» درسنی اسقاط ایدوب یرینه «المجله» درسی قویدیلر وبو سایه‌ده طلبه‌ده بر طاقم قیل وقال‌لرله اوغراشـماقدن یقالرینی قورتاره‌رق قواعد کلیهٔ فقهیه‌یی حفظ ایدوب‌ده قزاندقلری فرصتلرینی بشقه شیلره صرف ایتمکه موفق اولدیلر.

مراسم تبریکیه ایله وظیفهٔ تشکری‌ایفادن صوکره استاذ محترمك عفو عالیلرینه اغترارا بعض بر قاعده‌لر اوزرینه بر قاچ کلمه سویلمك استیورم:

١٦٥،١ نچی قاعـده‌لر معنا متقارب بلـکه‌ده متصادق اولوب هر ایکسندن عقود ثلثهٔ مشهوره مستثنا اولمالیدرلر «ثلاث جدهن جد وهزلهن جد».

و١٦٤ نچی قاعده‌دن صوڭ ١٦٠ ك ذکر اولنماسـی زائد کبی کوزکیور. ٩٨ نچی‌ده قاتل وارث‌اولدیغی صورتده ولو باشقه بر مقصدله اولدیرسه‌ده میراثدن محروم اولمالیدر. سیما مقتول قاتلك پدری ایسه.

١١٩، ١٢١ نچی قاعده‌لرڭ عباره‌لرنده تعقید وار.

١٩٤ نچی قاعده‌نڭ تفصـیلاتنده‌گی «روحڭ بقاسنه ایمان» بحثی بز مسلمانلرچه بر آز دوشونیل‌چك بحثدر. حشری انکار ایتمامکله برابر، روحڭ بقاسنه اعتقاد ایتمك‌ده لوازم دینیه‌دن دگلدر ظن ایدرم؛ زیرا روحڭ بقاسنه صراحتا دلالت ایدن بر آیت کریمه ویاخود بر حدیث صحیح یوقدر. بر ده آوروپاده‌گی دینله علمڭ منازعه‌سنه باشلوجه سبب شو بقای روح مسئل‌سیدر. بناءبرین روحڭ بقا وفناسنی مسکوت‌عنه براقوب کیچرسك مصلحته دها مناسب ودین مبینمزڭ فنون وعلومه مخالف بر دین اولمادیغی بر قات دها تأیید ایتمش اولور.

مقاله‌مه ختام ویرمه‌دن اوّل استاذ محترم موسی افندی حضرتلرندن دها برشی رجا ایده‌چکم. اوده شوکه: علم فقهڭ عباداته عائد اولان قسمنی‌ده ترتیب وتنظیم ایده‌رك فرائض دینیه بیننده اولان ترتیباتی وبو ترتیباته رعایت ایتمك نفس عبادتدن دها مهم اولدیغنی، و «طلب العلم فریضة علی کل مسلم» حدیث شریفنده‌گی علمڭ مقدارینی، وبو مقدار علم تحصیل ایدلمدکچه هیچ بر عبادتڭ صحیح وعندالله مقبول اولمایه‌چغنی؛ هیچ بر شیدن خبرلری اولمیان جاهل اهالینڭ اوزون اوزون سفرلره انهماکدن واز کیچه‌رك، اومبالغ جسیمه‌یی مکتب ومدرسه انشاسینه حصر ایدوب هم کندیلرینڭ همده اولادلرینڭ تحصیل وتعلمه اولان احتیاجلرینی دفع ایلملری اڭ برنچی فرض قطعی اولدیغنی بیان ایدوب اهالی اسلامیه‌یی بو جهالت وانحطاطدن قورتارمایه صـرف غیرت ایتملری در.

بو ملت خوابیده، ذاتڭز کبی همم عالیه اصحابنڭ ایقاظ وتنبیهلرینه پك زیاده محتاجدر. اما شمدیلك حق سوزنی ایشدنلردن ایشتمینلر چوق ایمـش، وارسون اویله اولسون، لکن پك چوق کیچمه‌دن او ارشـادات حکیمانه‌ڭزڭ تأثیری ایله حقی محافظه واستماع ایدنلرڭ چوغالماسی وبو سایه‌ده زواللی ملت اسلامیه‌نڭ مبتلا اولدیغی خواب غفلتدن بیدار اوله‌چقلری شك وشبهه‌دن وارسته‌در. زیرا: ماضیسی پك پارلاقدر.

فللنجم من بعد الرجوع استقامة
وللبدر من بعد المغیب طلوع.

عالم جان الادریسی

«درعلیه».

اشعار

مینالك

میندہ «مین» لك شول قدر بار غیریلر بر چوبکنه ؛
میندن باشقه «سین» و«سز» «اول» هم «آلار» بر هیچ گنه
مین مدرس ، مین مهندس ، مین اوزم بر فیلسوف ،
مین اوزم بر عالی شانمون ئه ! آلار بر «پیس» کنه .
معلم : ــ «اول» فاناتیق در ؛ ئه ! «مین» اوزمِ ضیالی بر کشی ؛
بار کبی فکرم بنم ملتکه عالی اشکنه .
حضرت : ــ اما بو یاگی معلم چن جدید ، چن دهریدر ،
یوق نمازی ، یوق نیازی علمی ده بیك کچکنه .
اوقوچی : ــ اما مسلکسز ، مقلد بو محرر بر عجب ؛
یازغانی ، کوچرگانی ایچ ! بر کیره کسز چوپگنه .
محرر : ــ اما نادان بو تاتار صوڭ بامی قلم قدرینی ،
یوقلی کوندز طوبمادیلا ! ایندی یوقلاب کیچکنه .
شاعر : ــ ملی اشعار سویلهیوب آلدڭ ملیلك نامنی ،
«ایسمده قالغانلر» ی یازده نشر ایت تیزگنه .
ملتچی : ــ بزده بایلر بیك صاران شول ملت ایچون قزغانوب ،
باشقه بیرگه توغری کیلسه أیده تولکو سیبکنه .
بای : ــ طولمادی هم طولماس ایندی بو ملانڭ کیسهسی ،
دنیاده یارانقانی «آل» سویمهگانی «بیر» گنه .
وقتم تار مین تورمیمِ صاناب قارئم اوزڭ صانا ،
موندن قالغانلرینڭ ده منتقدی «مین» گنه .

ابراهیم طاهری ــ قورغان .

گل

سین ماتور گل ایندی قوردڭ بتدی الـکی توسلرڭ،
مظلومانه اوطوراسڭ قالمغان شول کوچلرڭ.
اطرافڭده چچکه‌لرڭ بارده توشکان قویلوب
اوز حالـڭدن زارلانوب سین اوطوراسڭ کوینوب.
ایندی حاضر برقورایسڭ الـکی چاقده گل ایدڭ،
باقچه‌لرنی یاقتیلاوچی الحاصل بر نور ایدڭ .
شول وقتده اطرافڭدن هر کیم اوتدی صوقلانوب ،
خوش ایسڭنی ایسنی‌ایدی چن کوڭلدن شادلانوب .
ایندی آنلرنڭ بری‌ده شول حالـڭه باقمیلر
قایده‌غنه طوغری کیلسه اوستلرڭدن تاپدیلر .
ای لطائف ! دنیا شوندای، دنیا حالی تورلیدر
هر وقتده اوزگه‌ره‌در بر حالتده طورمیدر.
بر گنه سین توگل ایندی باشقه نباتلرده اوسه
کوبده اوزمی بارچه‌لری نق سینڭ حالـڭه توشه ؛
کوزده اوته ، قشده اوته ، یاز کیله قوش قچقره ،
جایده اوتوب کوز صوڭنده طاغیده ئولـگی قش کره ،
شول شول انسانلرده شولای دنیاسنده اوسه‌لر ،
ایڭ آخرده تار لحدنی مسکن ایدوب کوچه‌لر .
بو عالمده هیچ نی قالماز ایڭ آخرده بر بته‌ر؛
کوبده اوزماز بوزواللر بزگه‌ده بیك تیز یته‌ر .

اوفا شهرنده‌گی مدرسهٔ عالیه طلبه‌سندن
قاپاللی یعقوب آیمانف .

شاعر.

کوبمی قیلسه‌ده تشکر، کینه آزدر تڭریگه؛
بیردی کوکره‌ك قارشی‌غه قارشی، فلـكنڭ جبرینه .
اول آنڭ هر بر ظلم قانی بویالغان خنجرن
شبهه‌سز تایماز، آچار کوکره‌ك چانچسه صدرینه .
بار ملائکلر سبح، آه احزانی، بله‌ن
عرش اعظملرده کرسی تتربورلر عمرینه .
روح بیرر اولـگان جسدکه، حضرت عیسی کبی
موڭ بله‌ن چومغان شعرلری، فصاحت نهرینه .
معنوی شاعر، پدر ملتکه اول آدم کبی ،
بو عزیز ملت، آنڭ محتاجدرر هر شعرینه .
نیله‌سون تحت سلیمان برله‌ن، اول الهام ایله ،
صایره‌وینه منتظر یاڭاق، تلی هر امرینه
حضرت موسانڭ، اول محتاج توگل عصاسینه
هر زمان شعری آنڭ یولن آچار نیل بحرینه .
صالماز اول کوڭلن طاغن جنته‌گی حور قزینه
جیر قزی آڭفار فرشته، اول سویوکلی «بدریه» .
تڭرمز بیرگان کوزللك، جیر یوزینڭ حورینه .
جرلاسون، وصف أیله‌سون، دیب شاعرڭ هم قدرینه
جرلاسه درد برله، وصولی خیالی حورینه
شویله قاوشوب منور آی «سعادت» بدرینه
جنت أیلر وصفی ایله دنیانی آرزو أیلسه
آچلوب کوڭل سرایی، شول مقدس شعری ایله .
ملتی، صایره ! مقدس شاعرم، دیب تورسه‌ده
جرلامی کیتو موافق می ، مونی صوڭ قبرینه .

ڭ . ابوبکری . آقمولا .

ای په‌ری قز !

باش بوروب، توشلر کیروب هم بوترلوبله صدرلوب
جورمه‌چی، جن قز یانمده، کوڭلمی تورلندروب!
کوزلرڭنڭ سونگی‌سن سانچوب صدفه‌ی کوڭلیمه؛
آفرن، آفرن تارتمه کوڭلمنی همان ئورلندوب.
مین بلم سین بیت شیطان کبی تیك آولیسن،
وسوسه‌ڭنی ته‌ملیسڭ تیك مایلی‌سنده، باللی‌سن
آفرن، آفرن یومشاتوب کولـرگالابده، تارتقالاب
آوداررغه اوزڭه ـ « اوز شیطاننی » باللی‌سن .
ای په‌ری قز! آلدڭ ایندی، کیتدی کوڭلم، آقتغم ،
کیت کورنمه! قوزغاتاسن اچده طولغان یالقنم .

ضیاء یرمکی

معلم و مدرسلرمزدن بر اوتنچ.

(عینا)

اونكان مارت و آپریل آیلرندن باشلاب بایتاق وقتلرغه قدر غزته وژورنال‌لرمزده معلملرگه مخصوص اصول تعلیم وتربیه‌دن بحث ایتكان بر ژورنال نشر ایتلووی حقنده تورلی فكر ومقاله‌لر كورنگان ایدی. ایندی حاضر اول فكرمزده باشقه‌لری شكللی مقصودـ سزغنه طب طن بولوب باصلوب قالغانغه اوخشیدر. معلم و معامه‌لرمز دخی شول مكتبلرینه اورناشـوب اوّلـگی روشده اوقوتولرینه باشلادیلر. اگر بزنڭ اول معلملرگه مخصـوص دیگان ژورنالمز یازغی وقتلرده میدانغه چغوب ایزگی خدمتینه كرشكان بولسه ایدی، ٤ـ٥ تعطیل آیلرنده معلم و معلمه‌لرمزنڭ بایتاق قسمی اوزلرنده‌گی بر نیچه كیمچیلك ویتشمگا نلـكلرن سیزوب شول بوش وقتلرنده یاخشـوقغنه حاضرلك واوستالقلر كورگان بولورلر ایدی، لـكن نی اشلرگه كیره‌ك؟ بو نصیب بولمادی شول. ایندی مین شـول مسئله‌نی دخیده بر آز قوزغاتوب اوز فكرمنی ملتداشلرمنڭ نظر دقتلرینه قویمق بولامن. مینم اول فـكرم ایسه، فرض ایتلـگان ژورنالدن كورنه‌چك فائده‌لرنی اوشبو ژورنالمز «شورا» نڭ تعلیم وتربیه قسمندن كوتوب معلم ومدرسلرمزدن شول طوغروده اجتهاد وخدمتلرینی اوتنچ وتمنی‌دن عبارتدر. «شورا» نڭ اوشبو تعلیم وتربیه قسمنده بالانڭ ایڭ اوّل مكتبكه قبول ایتلوودن باشلاب ابتدائی، رشدی هم اعدادی صنفلرنده تفصیللی اوقوتو وآڭلاتو بوللرن كورسه‌تـكان مقاله‌لر، معلم و معلمه‌لرمزدن بر نیچه اوزلرینه آپتراولی كورنگان سؤاللر هم آنلرغه تجربه‌لی و اقتدارلی متخصصلرمز طرفندن مفصل جوابلر هم باشقه‌چه اوشبو كبیلرگه اوخشاشلی مقاله و یازولر كورنسه ایدی. قولده یوقلر بله‌ن باش واتوب ماتاشقانچی، بارمزنڭ قدرن بلوب آزراق بولسه‌ده اش یورته طورو البته نیوشسز بولماسه كیره‌ك.

معلم یارالله مرادی. «غوریف».

حكایه:

قچقرش.

آولده آخشام نمازندن چقدیلر. قشنڭ ئلوكـگی قارلری، بوغاریدن‌اجانسزكو به‌له‌كلر قیولغان توسلی اكرنله‌ب یاوا، برده حركتسزگنه یرگه صریشه، یرنی قابلی ایدیلر.

قارتلر اورام بوینچه یومشاق قار ئه‌شتوب ده‌شمی طنمی‌غنه اویلرینه قایتالر، هیچ قایده شلت ایتكان طاوش یوق، موڭلی سكونت‌گنه.

ولی قارت نمازدن قایتوشلی اوز اوینه كرمینچه اوزینڭ بر طوغان آغاسی سیف‌الله قارت‌غه اوتدی.

آلار ایكی آغای‌انی برار آی ئلوك، بر یوقغنه سوز اوستنده قچقرشوب بر برسینه یورشمی باشلاغانلر ایدیلر.

سیف‌الله قارت تور بوینه صوزلغان كوبی بوغاری قاراب یاطا ایدی. انیسی ولی قارت كیلوب كردی. قصقه غنه صاولق ایسانلك صوراشدیلر. ایوگه اوت یاندرلدی.

سیف‌الله بابای طازا گاوده‌لی قزل چرایلی، بوكری‌راك بورونلی، یاشی یتمشلرگه یاقن بر كشی ایدی. كوب سوزلی كشی‌توگل، فقط اوزی واوزینڭ اشله‌گان اشلری، «یكتلـكلری» طوغروسنده سویلی باشلاسه‌غنه كوبراك سویله‌ب كیته ایدی.

آنڭ انیسی ولی قارت هم نق وجودلی لـكن صاری چرایلی واوزیده بوكری راك هم كوب سویله‌وچه‌ن. لـكن شونسی بار برده اوزینڭ یگتلـكلرین سویله‌مینچه همان جیڭلو همان جبرلنولرندن زارلانا. همده كشیگه به‌یلنه، ‌نشی اشن برده یاراطمی. شونڭ ایچون آغالی انیلی‌ده كوب وقتده آرالری‌بوزولوب، اوپكاله‌شوب یوری ایدیلر. بوتگینڭ اشلرین چیتلی، تگی آنی كوتارمی، آچوی كیله. مونه كیته‌ده قچقرش.

ــ بوكونلرده مسجدده‌ده كورنمیسڭ... ایته‌م حالسزلنوب نیدوبمی یاطا ایكان... دیدی ولی قارت.

ــ یوق، بولای، اللهغه شکر . . . نگلهی ئلله نیچك . . آرقهم اشوگان توسلی.

ــ قارتلقغنه دیسانه . . . ای قارتلق، قارتلق! آقتق عمرلر . . . ئلی بر کونگنه اویلهدن چغوشلی عثمانغه کرگان ایدم کوزلرین چپلداتوب طروپقه طارتوب اوطورا. «قارتایدق ایندی» دیدم، عثمان آغا . . . بزگه بو اشلر کیلوشمی! سیگاده ایندی طروپقهنی طاشلارغه وقت. آدملردن اویالمیسك ایچماسام اللهدن قورقارغه کرك ایدی. بازارغه باردگمی موقشی کبك ایچوب ایسروب قایتاسك، اوغلك بلن کیلونگنی اولاقترا باشلیسك. ای عثمان، عثمان . . . اویات سیگا، اویات! دیدم، یولغه کونلورگه وقت ایندی . .» شوندان طوطونماسونمی یورا کلهنورگه! طوطونماسونمی غیرتلنورگه! قای یرك کچی! اتدن آلوب اتکه صالوب طاشلادی اوزمنی. مونه سین کشینك فایدهسینه سویله! بردهٔ آکلامینچه آبتریم مین بواشکه. سین سویلیسك حقلق یاغنه کشیلر آنی دشمانلقغهئهورهٔ. خاطرگدهدر ایچ‌جای باشن، یوسکای مالایلری نیشلهدیلر اوزمنی. ایکی آطنه کوننان کونگه اورنمدن قوزغالا آلمی یاطدم. نی ایچون دیگن؟ «سویلهمه حقلقنی!» کوره طوروب ایندی نیچك ایتمینچه چدارغه کرك؟ قاریم بولار یارطی صارثبندن آرتق کشی جیرینه کروب صوقالاغانلر. «ئهی! انم، سز بولای نیشلیسز؟ دیدم، اللهنك برلکینه، پیغمبرنك حقلغینه اوشانامیسز؟ کوره طوروب کشی حقینه کرهسز! اویات، ناموس دیگان نرسهلرنی آزغنه بلهمسز؟!» شولایغنه دیگان ایدم «آح سین قارت فلان‌ده قارت توگان . . . سین بزنی اویراتورگه کیلدك ایکان مونده!» دیب آیاق آصقه صالوب، تیبوب، تیبوب یارطی جانمنی آلدیلر قیناب.

سیف‌الله قارت انیسی‌نك سوزلرین قزغانغان صماق چرای بلن‌گنه طکلاب طوردی طوردیده:

ــ ولی، سیگاده نیگه کرك صوك کشی اشینه قاتناشورغه، دیدی ــ انه اول وقت خلق سینی اوق عیبلهدی بیت. کوبسی: «شولای کرك؛ کشیلر اشینه طغولوب ماتاشماسون!» دیب سویلهب یوردیلر.

ــ مونه، مونه، شوکار آبتریم‌ده بیت مین! اگر مین، حالم آلوبده آلارنی شونده بیك شهب اوزم واطقان بولسه ایدم، خلق هیچ شکسز: «مونه رحمت، آفرین بو بابایغه! بوندی طاشلاندقلرنی شولایغنه عقلغه قویا آلاسکمی یوقمی! . .» دیب سویلهب یورر ایدیلر. چونکه کشیلر حق و حقلقنی، نی ایچوندر، هر وقت قوت بلن برلکده کورهسیلری کیله همده براشدررگه کوچلنهلر. حالبوکه آلارنك بر برینه هیچ مناسبتلری یوق!

بر کون ئلی تگی یماغل خاتونینه کرگان ایدم. قیامت قوپتاروب کیلونلرین اورشا! قایدان بوحدلی یاراماغان اوصال سوز طابا. یلان کبك زهرن چهچوبکنه طورا! ایکی کیلونی مسکینلر ایکی چیتده یاشلرینه توولوب نیك قارانوب طورالر. بیك آچووم کیلدی. «ای ریحان ریحان! دیدم. آزغنه اللهدن قورقامسك سین، بوحدلی کشی رنجتورگه، کشی قانی ایچارگه . . . اویاتسز ایکان سین قارا یوز! اللهدن قورق، آدمدن اویال بولای ایتونرگه . .» شولای‌غنه ایتورگه الگرگان ایدم، طابا آغاچ بلن باشمه برنی قوندرماسونمی! «سین، ایمش، مینم کیلونلر یمه وسوسه بیررگه کیلدك ایکان مونده! چقغان بول کوزمه کورنمه قارتلاچ!» مین چغارغه، اول مینی آیاغی بلن‌ده قولی بلن . . . بتوره بیلکهگهده تز آستقه . . . ایکی کون ایکسالرم چاتناب نمازغه چغا آلمادم حتی. صوك تیره کورشیلرگه: «ولی قارت اوزمه قول صالا باشلادیده قیناب چغاردم!» دیب سویلهب یوری ایکان! مونه . تلاساك یغلا، تلاساك کول، اختیارك!

ــ اوکغایسز شول . . . دیدی سیف‌الله.

ولی، نی حدلی اچ فکری بلن اوه ایتوب سویلهسهده آغاسی صالقون قان بلن، ایرنوبکنه طکلی ایدی.

بو آراده کرتوب استالگه صهوار قویدیلر. سیف‌الله قارت چنایافلر رهتلهب ماتاشا ایدی، ولی طاغن سوز باشلادی.

ــ ئلی نیچك اول سزنك . . . كیلونكز بلن اشكز ؟ دیدی .

ــ نیچك دیب ایتورگه . . . شولای بر كوبی . اول كیلمی ، بز ایبرلرین بیرمیمز . . .

ــ ئه نیك ایبرلرین بیرمیسز ؟

ــ آنسی ایندی ــ اوز اشمز . . . كیلسون ، طورسون ، شولغنه !

ــ اویات بلورگه كیرك آبی ، اویات ! الله بار ، الله دن قورقو تیوش . نیچه مرتبه قیناب سور دكز ایچ آنی . حاضر ایندی : «كیلسون ، طورسون» ایمش ! اگر اول كیلمی ، كیلورگه تلهمی ایكان . شونده آنك ایبرلرین باصوب قالورغه تیوش بولامی ؟ اوغلك اشكه یاراقلی بولماغاچ اول ، سینك قوحنهكنی صاقلارغه كیلسونمنی ؟ !

سیف الله قارت چراین بوزوب :

ــ سین قردش ، مونده مینی اویراتورگه كیلمه ! مین سیندن باشقه ده اوز اشلرمنی بیك یخشی بلهم . . تیك گنه اوطورساك مونه یخشیلاب چای اچه بز ، كوب سویلنهسك ایكان ، اول وقت . . .

ولی آنك سوزین بولوب :

ــ اویال آبی بولای ایتونرگه ، دیدی ــ بر مرتبه كوزگیگه قاراده ، چرایكنی ، صاقالكنی كور ! قبر یاغاسینه كیلگانسك بیت ایندی . . . كوبمی گنه طوررمن دیب ایسابلیسك ؟ ! الله دن قورق كشی قانی ایچارگه . . . ناموسسز سین ، ایساب یوق سینده !

سیف الله قارتنك بیتلری اوت كبك یانا قوللری قالتری باشلادی . اورنندن سیكروب طوردیده ئلوك باروب ایشكنی آچدی ، صوك قولی بلن كورساتوب :

ــ ولی ! مونه یول ، تگی ایشك ! چق ، بر مینوت طورما كوز آلدمده ! كوزمه كورنمه چق ! یوزك بلن یوز توبن قاپلان ، جهنمگه حدلی . . . ئزك بولماسون مونده ! دیب بار قوتی بلن قچقرا باشلادی .

ولی قارت اورامغه چقدی . قار همان اكرنلهب یاوا ؛ آول ایچنده بر ایككی یردهگنه نیگهدر اتلر اوره ایدی . ایكی یاقده كوچكنهگنه ترزهلردن طمزقغنه قزغلت اوتلر كورنوب ، اورامغه یاقتیلق توگل ، غم ، قساوت بیروب طورا ایدیلر . قارشودهء زیارتلر طاوندهغی قاین آغاچلرینك موینلرین بوگوب ، قایغوروب فكرگه قالوب طورالر . بتون طاو بوینده میتلر كفنلری بلن طورغانلرده بارماقلرین آغزلرینه قاوب اویغه چومغانلر .

ولی قارت باشن توبن صالوب اورام اورتاسندن بیك اكرینگنه اوینه قایتا . . اوتكان زمانلر ، یاش چاقلری ، قبرده یاطا طورغان آتا آناسی ، طوغانلری آنك كوز آلدینه كیلهلر . آلار آنی قزغانالر . سیف الله غه رنجیلر ، اوپكالیلر .

اول یغلاماسقه طروشه ایدی ، لكن ، احتیارسز اولارق آغزی برشایوب كیتدی :

ــ ای آبی ! آبی ! . . حقلقنی ایتكان ایچون ، شولای تیبوب چغارالرمنی اوز قردشكنی ؟ . . دیدیده قاینار یاش بلن اوكسوب یغلی باشلادی .

ش . ك .

تصحیح ــ ۷۵۰ نچی بیتده ۱٦ نچی یولدهغی شعرنك آخرنده «یارا» دیگان سوز ، «بار» دیب اوقولورغه تیوش .

محرری : رضاء الدین بن فخر الدین .

ناشرلری : محمد شاكر و محمد ذاكر رامیفلر

«شورا» اورنبورغده اون بیش كونده بر چققان ادبی ، فنی و سیاسی مجموعهدر .

آبونه بدلی : سنهلك ۸ ، آلتی آیلق ۲ روبله ٦۰ كاپك .
«وقت» برلن برگه آلوچیلرغه :
سنهلك ۹ ، آلتی آیلق ٤ روبله ٦۰ كاپكدر .

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНІЯ: НА 2-й СТР. ОБЛОЖКИ 30 КОП., НА 3 и 4 СТР.—20 К. ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.
АДРЕСЪ: г. Оренбургъ, Редакція журн. „ШУРО",

اورنبورغده «وقت» مطبعهسی .

ТИП. ГАЗ. „ВАКТЪ" ОРЕНБУРГЪ.